

UDK: 929 Mešić, A. (044)
94(497.5):297]”1935/1941”(044)
Stručni članak
Primljeno: 25. 8. 2008.
Prihvaćeno: 4. 11. 2008.

Iz korespondencije Ademage Mešića uoči uspostave Banovine Hrvatske. Pismo Društva bosansko-hercegovačkih Hrvata u Zagrebu reis-ul-ulemi Fehimu Spahi i vrhbosanskom nadbiskupu Ivanu Šariću iz svibnja 1939.

ZLATKO HASANBEGOVIĆ

Institut društvenih znanosti “Ivo Pilar”, Zagreb, Republika Hrvatska

Ademaga Mešić je vlastitu pismohranu i knjižnicu prije 1941. oporučno darovao sarajevskoj *Napretkovoj kulturno-historijskoj zbirci*. Mešićeva ostavština nakon Drugoga svjetskog rata, nedostupna istraživačima, pohranjena je u Nacionalnu i univerzitetsku biblioteku Bosne i Hercegovine u Sarajevu koja je u kolovozu 1992. izgorjela u srpskom topničkom napadaju. Sačuvani dio ostavštine predstavlja važan izvor za razumijevanje političkih prilika u Bosni i Hercegovini od 1935. do 1941. i političko-nacionalnih stajališta bosansko-hercegovačkih muslimana hrvatskih nacionalista čiji je Ademaga Mešić jedan od najistaknutijih predstavnika.

Ključne riječi: Ademaga Mešić, Društvo bosansko-hercegovačkih Hrvata u Zagrebu, Hrvatska seljačka stranka, podjela Bosne i Hercegovine

Uvod

Smrt kralja Aleksandra u marsejskom atentatu 1934. i skupštinski izbori 1935. označili su slom politike po državi oktroiranoga integralnog jugoslavenskog nacionalizma. Pod dojmom etničke i političke stvarnosti u zemlji, krizu proživljuju svi oblici kulturnog i političko-nacionalnog jugoslavenstva, utemeljeni na zamisli o tzv. narodnom jedinstvu Hrvata i Srba, desetljećima snažno ukorijenjenoj u pretežnom dijelu hrvatskih kulturnih, političkih i crkvenih elita. Ulaskom kompleksa hrvatskog pitanja u novu fazu, obnovljene su rasprave o mjestu i ulozi Bosne i Hercegovine u sklopu cjeline hrvatskoga nacionalnog problema. U hrvatskim kulturnim i političkim elitama od sredine tridesetih godina prevladava načelno stajalište o Bosni i Hercegovini kao hrvatskoj zemlji nastanjenoj etničkim Hrvatima, katolicima i muslimanima, koji čine većinu tamošnjeg pučanstva. Problem Bosne i Hercegovine postavlja se u dvostrukom obliku. Prvo, kao prostorno-politički, u smislu odnosa Bosne i Hercegovine prema ostalim hrvatskim zemljama (banska Hrvatska-

Dalmacija) i njezine upravno-političke sudbine u sklopu očekivanog preuređenja Kraljevine Jugoslavije. Drugo, kao pitanje smjera nedovršenoga nacionalnog oblikovanja bosansko-hercegovačkih muslimana i njihova odnosa s Hrvatima katolicima. Hrvatska seljačka stranka (HSS) i Vladko Maček, kao nositelji nacionalnog pokreta, prema tome, kao i prema jugoslavenstvu, imaju nedosljedan i podvojen odnos. U stranačko-političkim nastupima nakon 1935. redovito promiču tezu o Bosni i Hercegovini kao hrvatskoj zemlji i bosansko-hercegovačkim muslimanima kao sastavnom dijelu hrvatskog naroda čije prohibitivne tumače i zastupaju, po vlastitom shvaćanju, kao isključivi i jedini zakoniti predstavnici. U stvarnosti svoj odnos prema bosansko-hercegovačkim muslimanima grade iz vizure mjesnoga političko-stranačkog suparništva s Jugoslavenskom muslimanskom organizacijom (JMO) i koncepta rješavanja hrvatskog pitanja u okvirima Kraljevine Jugoslavije, dogovorom s dvorom i odgovarajućim srpskim političkim elitama, bezuvjetno nepopustljivim prema zamisli o autonomnoj Bosni i Hercegovini u bilo kojem obliku.

Formalno i nedorečeno stranačko stajalište proklamirano poslije atentata u skupštini 1928. u Rezoluciji Seljačko-demokratske koalicije (SDK) polazilo je, u duhu hrvatske ustavno-pravne predaje, od načela državnog preuređenja na temelju državno-povijesnih i kulturno-povijesnih individualiteta, među koje je uvrštavana i Bosna i Hercegovina, a Maček je u siječnju 1929. isto zastupao i u razgovoru s kraljem Aleksandrom na posljednjim dvorskim konzultacijama uoči uvođenja diktature. Ipak, već tada je u pozadini stranačkog života vodstvo HSS-a ostavljalo mogućnost diobe Bosne i Hercegovine, kao priloga postizanju dogovora s Beogradom. Takvo je stajalište, nasuprot političkim ciljevima bosansko-hercegovačkih muslimana, uključujući i muslimanske pristaše HSS-a, u krugu vodstva dodatno učvršćeno u razdoblju šestosiječanjske diktature kada su, posebice u odnosu na Bosnu i Hercegovinu, umjetnim granicama novostvorenih banovina poništeni i posljednji tragovi državno-povijesnih i kulturno-povijesnih pokrajinskih individualiteta, označenih glavnom preprekom za nacionalnu nivelaciju u duhu integralnog jugoslavenstva. Dvorskom pseudokoncesijom tradicionalnoj hrvatskoj državno-pravnoj misli, kojom su 1929. uspostavljene Savska i Primorska banovina, sa sjedištem u Zagrebu i Splitu, zajedno, uz neka odstupanja, u okvirnim granicama ranije Trojedne kraljevine, s proširenjem na hrvatske katoličke krajeve u dijelovima Bosne i Hercegovine, postavljeni su dalekosežni upravno-politički okviri na čijoj su podlozi u promijenjenim okolnostima, sukladno ciljevima vodstva HSS-a, 1939. i određene granice autonomne Banovine Hrvatske.¹

¹ O političko-nacionalnim i državno-pravnim stajalištima Vladka Mačeka i HSS-a, uključujući i prema Bosni i Hercegovini, opširnije: Jere JAREB, *Pola stoljeća hrvatske politike. Povodom Mačekove autobiografije*, Buenos Aires 1960. [pretisak, Zagreb 1995.], Ljubo BOBAN, *Sporazum Cvetković-Maček*, Beograd 1965., ISTI, *Maček i politika Hrvatske seljačke stranke 1928-1941. Iz povijesti hrvatskog pitanja*, Zagreb 1974., Tomislav IŠEK, *Djelatnost Hrvatske seljačke stranke u Bosni i Hercegovini do zavođenja diktature*, Sarajevo 1981., ISTI, *Hrvatska seljačka stranka u Bosni i Hercegovini 1929-1941.*, Sarajevo 1991. i Ivo PERIĆ, *Vladko Maček. Politički portret*, Zagreb 2003.

Ademaga Mešić rođen je 1869. u Tešnju, u Bosni i Hercegovini, u obitelji imućnog trgovca. Iako bez formalne građanske naobrazbe, razvio je uspješnu trgovačku i poslovnu djelatnost i postao jedan od najistaknutijih sudionika muslimanskoga kulturno-prosvjetnoga, gospodarskoga, političkog i javnog života u Bosni i Hercegovini u razdoblju od 1878. do 1945. Svoju imovinu je kao mecena stavio u službu prosvjetnih, kulturnih i političko-nacionalnih ciljeva, te je sudionik i pokrovitelj prvoga modernoga muslimanskoga kulturno-preporodnog gibanja začetog na početku 20. stoljeća u Austro-Ugarskoj na temelju zamisli o usklađivanju bosanske muslimanske tradicije s glavnim stečevinama europske modernosti. Jedan je od pokretača književno-poučnog časopisa *Behar* i Muslimanskoga kulturnoga i prosvjetnog društva *Gajret*, a utemeljitelj je *Hrvatske muslimanske čitaonice* u Tešnju, *Hrvatskoga muslimanskog konvikta* u Sarajevu, *Islamske dioničke štamparije*, *Muslimanske trgovačke i poljodjelske banke*, prvoga modernoga muslimanskoga novčanog zavoda, za koju je dobio fetvu istambulskog šejh-ul-islama, te različitih kulturno-prosvjetnih i združnih pothvata i ustanova.

U politici je pristaša Ante Starčevića, Josipa Franka i pravaške ideologije, te jedan od najdosljednijih promicatelja hrvatskog nacionalizma među bosansko-hercegovačkim muslimanima poslije 1878. Uoči aneksije Bosne i Hercegovine, nasuprot protuaustrijskoj i sa srpskom politikom povezanoj Muslimanskoj narodnoj organizaciji, proistekloj iz muslimanskog pokreta za vakufsko-mearifsku autonomiju, 1908. osnovao je Muslimansku naprednu stranku, među ostalim, i s ciljem promicanja pravaške ideologije i hrvatskog nacionalizma među bosansko-hercegovačkim muslimanima i suzbijanja srpskih političko-nacionalnih pretenzija prema Bosni i Hercegovini. Bez većeg uspjeha u političkom životu Bosne i Hercegovine, ograničenom konfesionalnim okvirima, poslije 1918. i pobjede jugoslavenske misli povlači se iz djelatne politike. U novostvorenoj državi označen je kao "frankovački musliman" i organizator protusrpskih dobrovoljačkih odreda u Prvome svjetskom ratu. Živi povučeno u Tešnju i formalno pripada JMO-u, neko vrijeme i kao predsjednik kotarske organizacije stranke. Na JMO vrši posredan utjecaj preko zeta Hamzalije Ajanovića,² a iz stranke istupa 1927. nezadovoljan njenim ulaskom u vladu u sklopu koalicije sa srbijanskim strankama.

Od kraja 1935., kao simbol i pokrovitelj, pripada Muslimanskoj organizaciji Hakije Hadžića,³ utemeljenoj poslije ulaska JMO-a u vladu Milana Sto-

² Hamzalija Ajanović (1892. - 1925.), novinar i političar. Rođen je u Tešnju, a u Zagrebu je diplomirao slavistiku i romanistiku. Kao sarajevski gimnazijalac djeluje u pravaškoj *Mladoj Hrvatskoj* čiji je tajnik i predsjednik, te urednik njezina sarajevskoga glasila *Hrvatska svijest* koju je novčano podupirao Ademaga Mešić. Jedan je od prvaka i narodni zastupnik JMO-a u Narodnoj skupštini i urednik stranačkoga glasila *Pravda*. Utemeljitelj je Muslimanskoga kulturnog društva *Narodna uzdanica*, povezanog s JMO-om, koje je djelovalo kao protuteža srpsko-jugoslavenski usmjerenom Muslimanskom kulturnom i prosvjetnom društvu *Gajret*. Oženio se Nasihom Mešić, kćerkom Ademage Mešića. Poginuo je u prometnoj nesreći kraj Banje Luke gdje je i pokopan u haremu džamije *Ferhadija*.

³ Hakija Hadžić (1883. - 1953.), političar. Rođen je Bileći. Studirao je klasičnu filologiju i filozofiju na sveučilištima u Beču i Jeni. Nakon završetka studija profesor je latinskog jezika

jadinovića i Jugoslavensku radikalnu zajednicu (JRZ), čime je privremeno napušten stranački program o bosansko-hercegovačkoj autonomiji. Iako je Muslimanska organizacija uz Mačekovo odobrenje djelovala i kao "Muslimanska organizacija/ogranak HSS-a", u političkoj stvarnosti Kraljevine Jugoslavije od 1935. nastupa kao posebna politička organizacija s vlastitim programom promicanja hrvatske nacionalne misli među bosansko-hercegovačkim muslimanima i ostvarenja bosansko-hercegovačke autonomije u sklopu očekivanog preuređenja države. Zbog dosljednog stajališta protiv diobe Bosne i Hercegovine, te netrpeljivosti Mačkovih bosansko-hercegovačkih opunomoćenika, Jurja Šuteja (Sarajevo), Bariše Smoljana (Mostar) i Nike Ljubičića (Banja Luka), Muslimanska organizacija HSS-a odbačena je kao teret u odnosima sa Srbima i isključena iz pregovora o uspostavi autonomne Banovine Hrvatske. Sukobljeni s glavnom strujom muslimanske politike, okupljene oko muslimanskog dijela JRZ-a i napušteni od vodstva HSS-a, Ademaga Mešić i Hakija Hadžić, iako do kraja odani Vladku Mačeku, uoči Drugoga svjetskog rata jedini oslonac pronalaze u hrvatskim nacionalistima, povezanim s ustaškom organizacijom u egzilu, i s njima bliskim krugovima hrvatske inteligencije, koji napadaju držanje HSS-a prema bosansko-hercegovačkim muslimanima i javno podupiru temeljni autonomistički zahtjev svih struja muslimanske politike u Kraljevini Jugoslaviji usmjeren prema onemogućavanju konačne podjele Bosne i Hercegovine.

Kada je 10. travnja 1941. proglašena Nezavisna Država Hrvatska (NDH), u čijem sastavu se našla i cijela Bosna i Hercegovina, Ademaga Mešić pozdravlja novonastalo stanje kao konačno ostvarenje vlastitih političko-nacionalnih ideala. Kao zaslužnog "pravaškog prvoborca" Pavelić ga imenuje doglavnikom Ustaškog pokreta, počasnim naslovom bez stvarne političke moći koju zbog starosti nije niti priželjkivao. Pojedinci povezani s njime, uključujući Hakiju Hadžića, u prvim danima NDH preuzimaju različite dužnosti u državnoj upravi i ustaškoj organizaciji, dok Mešić nastupa kao pokrovitelj zahtjeva za promjenu Ustava Islamske vjerske zajednice kojom bi se suzbio utjecaj muslimanskog dijela JRZ-a (JMO-a) u islamskim vjerskim i vakufsko-prosvjetnim stvarima te vratio tradicionalni utjecaj do tada potisnute uleme. Kada je Ante Pavelić

---

u sarajevskoj gimnaziji i ravnatelj gimnazije u Trebinju. Od najranije mladosti pristaša je pravaške ideologije i jedan je od utemeljitelja bečkoga starčevićanskoga muslimanskoga akademskog društva *Svijest* i predsjednik sarajevskog i mostarskog *Hrvatskoga muslimanskog konvikta*. Poslije 1918. član je H(R)SS-a i neko vrijeme predsjednik mjesne organizacije u Sarajevu. U vladi radikala i HSS-a 1927. pomoćnik je ministra prosvjete. "Bajramskim zaključkom" krajem 1935. utemeljio je Muslimansku organizaciju, formalno kao nastavak JMO-a, a u stvarnosti kao novu stranku označavanu i kao Muslimanska organizacija/ogranak HSS-a, koja je zagovarala autonomiju Bosne i Hercegovine i promicala hrvatsku nacionalnu misao među bosansko-hercegovačkim muslimanima. Poslije uspostave NDH, a prije uvođenja redovite državne uprave, vrši upravnu dužnost poglavnikova povjerenika za bosanske kotareve Drinske banovine. Od jeseni 1941. poslije ulaska u vladu Džafera Kulenovića, politički je marginaliziran kao osoba iz kruga Ademage Mešića. U ožujku 1942. imenovan je opunomoćenim ministrom i izvanrednim poslanikom u Ministarstvu vanjskih poslova, a od srpnja 1944. do ulaska Sovjeta u Budimpeštu poslanik je NDH u Mađarskoj. Umro je u izbjeglištvu u Damasku u Siriji.

odbio presuđivati u islamskim vjerskim poslovima, i kada su poslije ulaska u vladu Džafera Kulenovića iz državne uprave potisnuti ljudi iz njegova kruga, Mešić se u jesen 1941. povlači u dobrovoljni tešanjski egzil iz kojeg ga Pavelić imenuje u Hrvatski državni sabor koji je kratkotrajno zasjedao u travnju 1942. Od 1943. trajno je nastanjen u Zagrebu, kao počasni predsjednik tamošnjega *Hrvatskoga muslimanskog društva*, nezadovoljan političkim razvitkom i različitim zastranjivanjima režima, ali do kraja ustrajan u obrani NDH, u njegovim očima ostvarene hrvatske države kao najboljega državnog i nacionalnog okvira za opstanak i razvitak bosansko-hercegovačkih muslimana.

U svibnju 1945. napušta Zagreb s članovima vlade NDH i odlazi u Austriju gdje ga zarobljavaju Britanci, a zatim izručuju jugoslavenskim vlastima. Zajedno s članovima vlade i visokim časnici oružanih snaga NDH 18. svibnja 1945. izveden je pred Vojni sud II. Jugoslavenske armije u Zagrebu koji ga proglašuje neuračunljivim i "zaostalim čovjekom" i, kao iznimku od ostalih osuđenih na smrt, osuđuje na doživotni zatvor, trajan gubitak građanske časti i konfiskaciju cjelokupne imovine. Umro je zlostavljan već 5. srpnja 1945. u zatvorskoj bolnici u Popovači.⁴

Društvo bosansko-hercegovačkih Hrvata u Zagrebu osnovano je u ožujku 1939. u povodu glasina o diobi Bosne i Hercegovine, sa zadaćom promicanja suradnje bosansko-hercegovačkih katolika i muslimana na podlozi hrvatske nacionalne misli i obavješćivanja hrvatske javnosti o kulturnim, vjerskim i političko-nacionalnim značajkama Bosne i Hercegovine. Na čelu društva je Ćiro Truhelka, a utemeljili su ga Zagrepčani iz građanskih i intelektualnih krugova podrijetlom ili na različite načine povezani s Bosnom i Hercegovinom. U društvo je pristupio i zagrebački muslimanski građanski krug na čelu sa zagrebačkim muftijom Ismetom Muftićem koji je vršio dužnost društvenog potpredsjednika. Zbog kritike granica Banovine Hrvatske, izvan koje je ostao najveći dio Bosne i Hercegovine, te ulaska u nestranačko društvo pojedinaca povezanih s nacionalističkim (ustaškim) krugovima, vlasti Banovine Hrvatske sumnjičavo su pratile društveni rad. Poslije uspostave NDH kojom su, prema vjerovanju utemeljitelja, ostvarene temeljne društvene zadaće, *Društvo bosansko-hercegovačkih Hrvata u Zagrebu* prestaje s radom. Pojedinci iz društva preuzimaju u NDH različite dužnosti u vlasti i kulturnim ustanovama.⁵

⁴ O Ademagi Mešiću određene obavijesti u: *Znameniti i zaslužni Hrvati te pomena vrijedna lica u hrvatskoj povijesti od 925-1925. Sa pregledom povijesti Hrvatske, Bosne i Istre, hrvatske književnosti i razvitka hrvatskog jezika, te hrv. Vladara, hercega, banova i biskupa, kao uvodom. Prigodom proslava 1000-godišnjice hrvatskog kraljevstva*, Zagreb 1925. [prettisak, Zagreb 1990.], Amir BRKA, *Adem-aga Mešić. Moj odgovor bezimanim kleveticima i drugi tekstovi*, Tešanj 1998., Sakib KURTIĆ, *Ademaga Mešić u svom vremenu*, Tešanj 2004., Zlatko HASANBEGOVIĆ, "O pokušajima donošenja Ustava Islamske vjerske zajednice u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj", *Časopis za suvremenu povijest*, 33/2001., br. 1, 75.-90., ISTI, *Muslimani u Zagrebu 1878.-1945. Doba utemeljenja*, Zagreb 2007., Nada KISIĆ-KOLANOVIĆ, "Muslimanska inteligencija i islam u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj", *Časopis za suvremenu povijest*, 36/2004., br. 3, 901.-938. i *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. Dokumenti. Zagreb i središnja Hrvatska*, Zagreb 2008.

⁵ Članovi *Društva bosansko-hercegovačkih Hrvata u Zagrebu* bili su i: Slavko Kvaternik, do glavnika, vojskovođa i ministar domobranstva, Stjepan Ratković, ministar narodne prosvjete i

Gradivo

U korespondenciji Ademaga Mešić iznosi vlastite političko-nacionalne poglede i protimbu očekivanoj podjeli Bosne i Hercegovine uoči Sporazuma između Vladka Mačeka i kneza-namjesnika Pavla Karađorđevića o uspostavi autonomne Banovine Hrvatske u sastavu Kraljevine Jugoslavije. Ostatak korespondencije odnosi se na pisma Mešićevih prijatelja i suradnika o političkom stanju, na djelovanje Muslimanske organizacije Hakije Hadžića i na manje poznato *Društvo bosansko-hercegovačkih Hrvata u Zagrebu*. Pismo koje je društvena uprava u lipnju 1939. uputila vrhbosanskom nadbiskupu Ivanu Šariću i reis-ul-ulemi Fehimu Spahi nalazi se u ostavštini Fehima Spahe u Istorijском arhivu u Sarajevu. Pismo se tematski nastavlja na Mešićevu korespondenciju i važan je izvor za razumijevanje shvaćanja o katoličko-muslimanskim odnosima i nacionalnom identitetu Bosne i Hercegovine i njezina pučanstva u krugu hrvatske inteligencije suprotstavljene politici Vladka Mačeka i HSS-a. Gradivo se donosi u izvornom obliku, s bilješkama i svim jezičnim i stilskim osobitostima

1.

Banja Vrućica kraj Teslića, 24. srpnja 1938.

Josip Galovac⁶ iz Osijeka piše dr. Niki Ljubičiću⁷, prvaku HSS-a u Banjoj Luci, o lošem odnosu stranke i Jurja Šuteja prema muslimanima u Bosni i Hercegovini. Prijepis pisma poslao je i Ademagi Mešiću u Tešanj.

Banja Vrućica kod Teslića

24./7. [19]38.

Dragi doktore!

Boraveći ovdje na liječenju došao sam opet u dodir s prilikama ovdje, pa sam se upravo iznenadio kuda skreće naša hrvatska politika u Bosni pod

---

poslanik u Berlinu, Ante Štitić, ustaški i redarstveni dužnosnik, Grga Ereš, zamjenik stožernika Ustaškog sveučilišnog stožera i redarstveni dužnosnik, Mehmed Alajbegović, ministar skrbi za postradale krajeve i ministar vanjskih poslova, Hasib Muradbegović, predsjednik Banskog stola u Sarajevu, potpredsjednik i predsjednik Vrhovnog suda u Banjoj Luci i Zagrebu, Junus Mehmedagić, potpredsjednik Hrvatske državne banke, Mirko Jurkić, od 1941. do 1945. tajnik *Matice Hrvatske*. Hrvatski državni arhiv, Zagreb, Fragmenti raznih društava i udruženja 1867.-1942., Društvo bosansko-hercegovačkih Hrvata u Zagrebu. U fondu je sačuvan popis članova i nekoliko fragmenata iz rada društva.

⁶ Josip Galovac, predsjednik Trgovačko-industrijske komore u Osijeku. Poslije sukoba s *Gospodarskom slogom* HSS-a koja se miješala u poslove iz djelokruga komore, 1940. predao je ostavku na dužnost predsjednika.

⁷ Niko Ljubičić, (1894. - ?) odvjetnik i političar. Rođen je u Brčkom. U Travniku je završio isusovačku Klasičnu gimnaziju, a u Zagrebu je diplomirao na Pravnom fakultetu. Nakon završetka studija odvjetnik je u Travniku. Na skupštinskim izborima 1935. i 1938. biran je za narodnog zastupnika na listi Vladka Mačeka. Poslije 1935. seli se u Banju Luku gdje je prvak tamošnjeg HSS-a.

vodstvom dragog Jure.⁸ Opetovano sam za vrijeme moga boravka ovdje razgovarao i s g.[osposinom] Ademagom⁹ i s g.[osposinom] Muh.[amedom] Bajraktarevićem,¹⁰ te drugim muslimanima, pa ustanovio, da se svi ljudi opravdano tuže. Za gosp.[odina] Pavlića koji je kao izaslanik gosp.[odina] predsjednika¹¹ obilazio stranačke organizacije saopćili su članovi stranke katolici gosp.[odinu] Ademagi, a i drugima, da je taj gospodin govorio: "Muslimani ako hoće s nama u stranku dobro, a ako neće neka idu u Aziju."

Prigodom sadanjih izbora¹² u Tešnju imali su katolici navodno od Dr. Jure¹³ odnosno svojih organizacija uputu, da ne idu s muslimanima, te je jedan dio glasao za Jerezu,¹⁴ drugi se abstinirao i svega oko 20 glasovalo s muslimanskim ogrankom¹⁵, čija je lista onda za 38 glasova ostala u manjini prema Jerezi, navodno nakon velikih naknadnih falsifikacija glasanja. Predsjednik stranačke organizacije u Tesliću – navodno na 5-majskim izborima¹⁶ exponent Bože Maksimovića¹⁷ – navodno javno tumači, da Hrvat može biti samo katolik. Sa skupštine U.[družene] O.[pozicije]¹⁸ u Doboju zaključeno je na predkonfer.[enciji] u Trbuku¹⁹ na pristanak Srba, da gosp.[odin] Hakija Hadžić govori u ime muslimana Hrvata. Poslije te konferencije protestira predsjedn.[ik] stran.[ačke] organ.[izacije]²⁰ iz Teslića i Tešnja proti ovom zaključku i traži, da se ne dozvoli govoriti g.[osposinu] Hakiji, pa tako u Doboju govori od muslimana samo Dr. Hafizadić.²¹ Dakle šta ima to sve da znači?

⁸ Juraj Šutej (1889.-1976.), odvjetnik i političar. Rođen je u Podorašću kraj Konjica, u obitelji slovenskih useljenika. Gimnaziju je završio u Sarajevu, a u Zagrebu je diplomirao na Pravnom fakultetu. Nakon završetka studija je sudac, a zatim odvjetnik u Sarajevu. Na skupštinskim izborima 1927., 1935. i 1938. biran je za narodnog zastupnika. Ministar je financija u vladi Cvetković-Maček i pučističkoj vladi generala Dušana Simovića s kojom napušta zemlju i odlazi u emigraciju. Kao ministar 1944. ulazi u izbjegličku jugoslavensku vladu Ivana Šubašića, a 1945. u prvu komunističku vladu Demokratske Federativne Jugoslavije. Umro je u Zagrebu.

⁹ Ademaga Mešić.

¹⁰ Muhamed Bajraktarević, pristaša Muslimanske organizacije Hakije Hadžića u Tesliću.

¹¹ Vladko Maček.

¹² Općinski izbori u tešanjskom kotaru održani 20. veljače 1938.

¹³ Juraj Šutej.

¹⁴ Jugoslavenska radikalna zajednica. Stranka je utemeljena 1935. stapanjem dijela Narodne radikalne stranke, Slovenske pučke stranke (SLS) i JMO-a. Od 1935. do 1939. predsjednik JRZ-a je Milan Stojadinović, a od 1939. do 1941. Dragiša Cvetković.

¹⁵ Muslimanska organizacija Hakije Hadžića.

¹⁶ Skupštinski izbori održani 5. svibnja 1935.

¹⁷ Božidar Maksimović, srbijanski političar i disident Narodne radikalne stranke. Na izborima 1935. nastupio je s vlastitom listom za koju su potpise prikupljale i pristaše HSS-a, a kako bi se oslabila vladina lista Bogoljuba Jevtića.

¹⁸ Udružena opozicija, savez srbijanskih oporbenih stranaka, Demokratske stranke, Saveza zemljoradnika i pristaša Ace Stanojevića i Glavnog odbora Narodne radikalne stranke. Od 1935. do 1939. surađuju s SDK-om i HSS-om. Na skupštinske izbore 1938. kandidati Udružene opozicije izlaze na listi Vladka Mačeka.

¹⁹ Trbuk, selo u blizini Doboja, u podnožju planine Ozren.

²⁰ Organizacija HSS-a.

²¹ Sulejman Hafizadić, (1887. - ?) liječnik i političar. Rođen je u Travniku. Kao musliman srpske nacionalne orijentacije do 1929. pripadao je Narodnoj radikalnoj stranci. Na skupštinskim izborima 1935. izabran je u travničkom kotaru na vladinoj listi Bogoljuba Jevtića. Poslije izbora, kao pristaša Ace Stanojevića i Glavnog odbora Narodne radikalne stranke, u oporbi je prema JRZ-u.

Muslimanska organizacija kao ogranak²² hrvatskog pokreta osnovana je uz pristanak i uz odobrenje g.[ospodina] dr. Mačeka. Ali i da nije toga kako mi dolazimo do toga, da tjeramo od sebe one muslimane, koji su odvajkada bili uz nas cijeli svoj život i vijek potrošili u propagiranju zajedničkog rada muslimana i katolika i uvijek zastupali hrvatsku misao među muslimanima kao što su g.[ospodin] Ademaga Mešić, Hakija Hadžić, Muhamed Bajraktarević i dr[ugi]? Šta je rad jednog Šuteja prema radu Ademage Mešića ili rad jednoga posranog Ivica Tokića²³ prema radu Muhameda Bajraktarevića? Pa to se ne može ni prisposodobiti. Ademaga je propagirao hrvatstvo među muslimanima i stvarao uporište za našu misao među njima još dok se Dr. Šutej ni rodio nije. Pa zar taj kao Dr. Šutej – koji bi već davno iznevjerio i uskočio u ministre, da je Dr. Srškić²⁴ samo još jednu nedilju ostao na vlasti – vrijedi da se za njegovu bezgraničnu ambiciju žrtvuje jedna ideja, naša narodna misao među muslimanima i rad od skoro jednog vijeka. A zašto to? Tko je Dr. Šutej i s čim je on to zaslužio? Šta je on uopće stvorio i uradio do sada osim što se je na blagonaklonu pažnju svih režima do sada bezobzirno gurao u vrhove stranke! Po čijem nalogu i radi čije koristi to sve radi Dr. Juro?²⁵ Pa onda onaj nalog Dr. Šarića,²⁶ da muslimani moraju skinuti fes u crkvi²⁷... Čija je to pamet bila? I opet Dr. Šuteja? Ademaga je tako ogorčen, da hoće čak da poništi svoju oporuku kojom je ostavio svoju bogatu knjižnicu “Napredku” jer veli, da i tamo gospodari Jure,²⁸ a i drugim fondovima. A zašto to sve? Hrvatski pokret, a i seljački pokret nije

²² Muslimanska organizacija Hakije Hadžića utemeljena je “Bajramskim zaključkom” u prosincu 1935., formalno kao obnovljena JMO, poslije njezina ulaska u JRZ. “Ramazanskom odlukom” iz studenoga 1936., a nakon sastanka njenih izaslanika s Vladkom Mačekom u Zagrebu, Muslimanska organizacija stupila je u “najtješnju suradnju s Hrvatskom seljačkom strankom kao posebna Muslimanska organizacija, pod općim narodnim vodstvom Dra Vladka Mačeka”. Maček je odobrio ovu odluku i u Zagrebu potvrdio muslimanskim izaslanicima da HSS smatra bosansko-hercegovačke muslimane “najčišćim dijelom hrvatskoga naroda i po podrijetlu i po povijesti i po narječju”. Uz to je obećao da će se “jednako boriti za Hrvate muslimane kao i za Hrvate katolike, živjeli oni u banskoj Hrvatskoj, u Herceg-Bosni ili ma gdje na svijetu”. Arhiv Gazi Husrev-begove biblioteke, Sarajevo, A-503/B, Ramazanska odluka Muslimanske organizacije.

²³ Predsjednik HSS-a u Tesliću.

²⁴ Milan Srškić, do 1929. prvak Narodne radikalne stranke u Bosni i Hercegovini. U vrijeme šestosiječanjske diktature je ministar i dva puta predsjednik jugoslavenske vlade.

²⁵ Juraj Šutej.

²⁶ Ivan Šarić, vrhbosanski nadbiskup i metropolit.

²⁷ Sarajevski nadbiskupski ordinarijat u svibnju 1937. donio je službenu okružnicu kojom se zabranjuje ulazak u crkve s kapom i fesom. Iako muslimani tradicionalno nisu ulazili u crkve, okružnica, nejasne pozadine, izazvala je neraspoloženje u muslimanskoj javnosti. Mladi sarajevski muslimani hrvatske nacionalne orijentacije poslije 1935. dolazili su, iz političko-nacionalnih motiva, s fesovima u sarajevsku katedralu na zadušnice u povodu obljetnice s hrvatskom kulturno-nacionalnom pozadinom (zrinsko-frankopanske godišnjice i obljetnice smrti Stjepana Radića), pa je okružnica u stvarnosti bila uperena isključivo protiv njihove nazočnosti u crkvama. Za Božić 1940. skupina sarajevskih muslimanskih učenika i sveučilištaraca hrvatskih nacionalista (Halid Čaušević, Salih Jerlagić, Nedim Salihbegović, Hazim Šabanović i Ismet Šarić) s fesovima je pohodila sarajevskog nadbiskupa Ivana Šarića u njegovoj rezidenciji, što je u javnosti predstavljeno kao ublažavanje kontroverze oko fesova.

²⁸ Juraj Šutej.

u Bosni stvarao ni stvorio Dr. Šutej, nego Ti,²⁹ pa Dr. Bariša,³⁰ pa Dervo,³¹ pa ... i dr.[ugi] , a gosp.[odin] Jure je sjeo samo na gotovo i dogurao se sebi svojstvenim načinom na vodstvo. Napokon je Ademaga stvarao i stvorio hrvatsku misao među muslimanima, a sada Dr. Šutej to hoće i nastoji da poništi. On čak neće niti da primi Hakiju,³² koji je bio isto tako glup kao i Precca,³³ da uvede na nesreću naše hrvatske misli Dr. Šuteja u stranku kamo nije nikada spadao, jer je nepouzdan radi svoje žene³⁴ – velikosrbkinje, koja ga drži u ruci, a koju ja dobro poznam. Pa taman Šutej predsjednik postao i dr. Mačeka izgurao i što on sigurno također ambira – ipak je on nepouzdan, a za to najbolje svjedoči baš onaj njegov rad i nastupanje prema muslimanima, kojem se mogu radovati samo naši neprijatelji u čijem interesu jedino taj rad može da bude!

A šta da kažem na rad onog bijednog Ivica Tokića prema Muhamedu Bajraktareviću, koji je osijedio u borbi za hrvatstvo, ne samo među muslimanima nego i među našim zaostalim svijetom, uopće kao član stranke oduvijek, a koji nije nikada od svoga hrvatstva i polit.[ičkog] rada imao bilo kakovu korist, nego naprotiv od ovih vajnih Hrvata, što imaju u rukama Destilaciju³⁵ baš radi svog hrvatstva bio proganjan, reduciran, materijalno uništavan, zapostavljan, pa još i danas, jer je sigurno jedini koji još do danas nakon petomajskih izbora nije povraćen na raniji položaj s koga je kao naš kandidat bio skinut, otpušten i zatvoren, i sad njemu gosp.[odin] Tokić koji je bio potpisnik na listi vlaha³⁶ Milana Gnjatovića kandidata Bože Maksimovića tumači, da ne može biti Hrvat, jer nije katolik i goni ga u Aziju! Pa zar to nije očajno? I tko je toga Ivicu Tokića otkrio i metnuo amo za predsjednika, da hrvatstvo poništava? Kakove su to prilike? Kome koristi od toga? Zašto se to radi? A šta i kome je taj jadni Muhamed Bajraktarević skrivio da ga se kad je radi hrvatstva i stranke i materijalno stradao i bio gonjen i fizički kažnjavao, a nikad od nikoga ništa tražio nije, sada zapostavlja i uklanja? Jesu li naši ljudi svjesni, šta bi Muhamed sve dobio od Jereze i Spahe³⁷ da samo riječ rekne? Pa ipak on trpi materijalnu

²⁹ Niko Ljubičić.

³⁰ Bariša Smoljan (1890. - 1977.), političar i odvjetnik. Rođen je u Mostaru. Diplomirao je na Pravnom fakultetu u Zagrebu, a nakon završetka studija obnašao je sudačku i odvjetničku službu. Na skupštinskim izborima 1935. i 1939. biran je za narodnog zastupnika na listi Vladka Mačeka. Poslije uspostave Banovine Hrvatske u vladi Cvetković - Maček je ministar bez lisnice, a u pučističkoj vladi generala Dušana Simovića ministar trgovine. Nakon uspostave NDH ostao je u Zagrebu gdje je dva puta 1942. i 1945. zatočen u Lepoglavi. Umro je u Zagrebu.

³¹ Derviš Hadžioman.

³² Hakija Hadžić.

³³ Nikola Precca (Preka) (1883. - ?), političar. Rođen je u Nevesinju. Do 1918. član je vodstva Hrvatske narodne zajednice u Bosni i Hercegovini, a poslije 1918. utemeljitelj Hrvatske težačke stranke koja se 1923. priključila H(R)SS-u. Prije 1929. biran je više puta za narodnog zastupnika HSS-a u Narodnoj skupštini i član je Glavnog odbora HSS-a. Kao stranački disident, pristupio je šestosiječanjskoj diktaturi u svojstvu ministra u vladi Petra Živkovića, a na skupštinskim izborima 1931. i 1935. biran je na vladinim listama za narodnog zastupnika u mostarskom kotaru.

³⁴ Sava Šutej.

³⁵ *Destilacija drveta d. d.* u Tesliću, u suvlasništvu zagrebačke *Prve hrvatske štedionice*.

³⁶ Misli se Srbina.

³⁷ Mehmed Spaho.

bijedu zagrezav u dugove radi redukcije, šuti i trpi premda ga Hrvati gone i zapostavljaju. Kolika je to svijest i moralna snaga u toga čovjeka? A konačno izgleda, da je dosta danas biti musliman, pa da se bude gonjen iz stranke i od Hrvata! Kud to vodi i zašto to?

Bio bi ti vrlo zahvalan, dragi doktore, kad bi dospio, da te prilike i stvari popraviš dok još ima vremena i ne nastupi nepopravljiva šteta po našu hrvatsku misao i zajednički rad sa muslimanima. Među muslimanima osobito među inteligencijom nastupa previranje u pogledu Spahe i Jereze, koje sigurno i Ti vidiš tamo,³⁸ pa nemoj da odbijate ove ljude, koji su oduvijek bili s nama od nas, jer njihovim odlaskom mogu biti zauvijek *pokopani* [dopisano rukom] i ostaci bratske misli među muslimanima. Ako ne možeš ništa učiniti u tom pogledu molim Te, da mi pišeš na moju adresu Osijek V. Post.[poštanski] –pre-tin.[ac] 18.

Dao sam ovdje jednom seljaku Anti Mijiću kartu za Tebe i uputih ga na Tebe, da mu razvidiš tamo i urediš njegove stvari. On Ti je sigurno na priklop moje karte pisao. Njemu je oduzeto oko 33 dunuma za gradnju ceste, a nije dobio ni pare za to.

Nadajući se, da nijesi tamo otišao³⁹ na gore, pozdravlja Te srdačno Tvoj
[Josip] Galovac

Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine (dalje: NUBBH), Sarajevo, Ostavština Ademage Mešića (dalje: OAM), nesređena građa (dalje: NG)

2.

Tešanj, 22. ožujka 1939.

Ademaga Mešić piše Dervišu Hadžiomanu⁴⁰ o Društvu bosansko-hercegovačkih Hrvata u Zagrebu i iznosi nezadovoljstvo postupcima prvaka HSS-a u Bosni i Hercegovini.

³⁸ U Banjoj Luci i Vrbaskoj banovini. Na skupštinskim izborima 1938. nešto manje od polovine muslimana koji su izašli na izbore u Vrbaskoj banovini, nezadovoljni tamošnjom srpskom prevlašću, glasovalo je za kandidate Muslimanske organizacije Hakije Hadžića ili izravno za kandidate HSS-a na listi Vladka Mačeka.

³⁹ Misli se na selidbu Ljubičićeve odvjetničke pisarnice iz Travnika u Banju Luku.

⁴⁰ Derviš Hadžiomani (1892. - 1971.), političar i tajnik Liječničke komore u Zagrebu. Rođen je u Mostaru. Poslije 1918. jedan je od utemeljitelja Hrvatske težačke stranke u Bosni i Hercegovini koja se 1923. priključila H(R)SS-u. Utemeljitelj je *Društva zagrebačkih muslimana* i *Društva bosansko-hercegovačkih Hrvata u Zagrebu* i član je zagrebačkoga mjesnog odbora Muslimanskoga kulturnog društva *Narodna uzdanica*. Od 1935. politički djeluje u Muslimanskoj organizaciji Hakije Hadžića kao tajnik. Poslije uspostave Banovine Hrvatske 1939. postavljen je za privremenog povjerenika i gradonačelnika Mostara. Zbog dobrih odnosa s Vladkom Mačekom posredovao je između vodstva HSS-a i Muslimanske organizacije. Za razliku od ostalih prvaka Muslimanske organizacije ostao je vjeran vodstvu HSS-a i odbio političku suradnju s vlastima NDH. Umro je u Zagrebu.

ADEMAGA MEŠIĆ – TEŠANJ

Dragi moj Dervo!

Čitajući Hrvatski Dnevnik⁴¹ naidjoh na noticu skupština osnutka Društva Bosansko-Hercegovačkih Hrvata. Ma da mi nije potanko poznat taj program ipak vidim između redaka, šta je svrha tog novoosnovanog društva, a vidim i ljude koji su pokretači tog lijepog i plemenitog društva, pak me je taj članak čisto preporodio i povratio me u vrijeme moje mladenačke dobi, kada smo se Hrvati iz Hrvatske i Bosne sastajali i brinuli se kako ćemo i na koji način očuvati i sačuvati naš mlađi svijet koji pohađa srednje i visoke škole, da ne zaluta u tuđinske vode i da ne budu odgajani za tugjinske hizmećare.⁴²

Vidim našeg starog prijatelja našeg starinu profesora Dr. Ćiru Truhelku, da se on opet i pod svoje stare dane hoće da žrtvuje te da radi u ovom društvu i prima se te teške ali častne dužnosti za predsjednika društva "Bosansko-Hercegovačkih Hrvata". Počeh odmah, da napišem tome društvu jedno pismo, da izrazim moju čestitku ali eto napisah više nego sam i trebao, pak to pismo ne poslah na predsjednika društva našeg prijatelja profesora Dr. Ćiru Truhelku nego ga šaljem Tebi kao odborniku, pak pošto moje pismo pročitaš i ako nađeš da je uredu predaj ga profesoru Dr. Ćiri Truhelki kao predsjedniku, a ako misliš da je pismo po nekoga osjetljivo i da nekoga tim pismom prikazujem koji naš rad podcjenjuju i koji nas hoće da unište onda pisma nemoj predavati.

Ja vjerujem da će društvo biti od velike koristi, a i da je bilo skrajnje vrijeme nešta ovakovog učiniti, jer naš svijet ode u Srbiju, a šta ćeš, kruh, kruh i kruh, sjerotinja je gladna nauke i kruha. Pitanje je da li će Hrvati širom Hrvatske potrebu i važnost ovog društva shvatiti i da li će ovo društvo biti po čudi Dr. Šuteju,⁴³ Dr. Ljubičiću,⁴⁴ i Dr. Smoljanu,⁴⁵ i drugim, a ako ne bude njima po volji onda vodstvo HSS neće biti za to da društvo prosperira. Ovo trojstvo je fatalno za nas muslimane kao da ih je najmio onaj prošli režim, da sve što je naše ometu, da im dragi Bog dade više pameti i domovinskog osjećaja.

Sve mi izreda poselami i pozdravi Ajše hanumi⁴⁶ m.[ahsuz]⁴⁷ selam
Tebe mnogo selami Tvoj

[Ademaga Mešić]

Tešanj 22. ožujka 1939.
Blagorodni gospodin
DERVIŠ HADŽIOMAN
Tajnik liječničke komore
ZAGREB
NUBBH, OAM, NG

⁴¹ Dnevne novine, neslužbeno glasilo HSS-a. Izlazile u Zagrebu od svibnja 1936. do travnja 1941.

⁴² Sluge.

⁴³ Jure Šutej.

⁴⁴ Niko Ljubičić.

⁴⁵ Bariša Smoljan.

⁴⁶ Aiša Hadžiomana r. Arpadžić, žena Derviša Hadžiomana.

⁴⁷ Poseban, osobit.

3.

Tešanj, 22. ožujka 1939.

Ademaga Mešić u pismu Ćiri Truhelki⁴⁸ pozdravlja osnutak Društva bosansko-hercegovačkih Hrvata u Zagrebu, piše o politici HSS-a u Bosni i Hercegovini i poziva društvo da djeluje među bosansko-hercegovačkim muslimanima.

ADEMAGA MEŠIĆ – TEŠANJ

Blagorodni gospodin

Dr. ĆIRO TRUHELKA, profesor i Predsjednik Društva Bosansko-Hercegovačkih Hrvata

ZAGREB

Nisam mnogo puta u mome životu bio tako ushićen i tako razveseljen kao ovoga časa čitajući Hrvatski Dnevnik od 20 o.[vog] mj.[eseca] br.[oj] 1035. i kad sam naišao na noticu pod naslovom “osnivačka skupština Društva Bosansko-Hercegovačkih Hrvata.”

Sam naslov ovog članka u mom srcu, u mojoj duši, probudio je veliko veselje i veliku radost, te sam taj članak štono ima riječ na jedan dušak pročitao. Čitajući taj članak tu za mene radosnu vijest, suze radosnice orosile su moje oči i osjećao sam nešto milo i nešto meni ugodno, nešto što me uzvisuje i nešto što daje mojim staračkim godinama mnoge snage i mnogo nade i činilo mi se kao da sam opet pomladio i kao da sam se povratio u moje mladenačke godine u kojima sam mnogo idealisao i pravio planove, šta treba učiniti, šta treba uraditi, da se jače spoje, da se jače povežu srca i osjećaji našeg mladjeg svijeta iz naše uže napaćene domovine Bosne i Hercegovine, jer su i u ona vremena kao i danas navlačili se crni oblaci iz kojih je mogla provaliti tuča i led te sve naše osjećaje, našu ljubav i naš trud za ujedinjenjem sa širom nam domovinom majkom hrvatskom zauvijek uništiti.

Naš ideal nije ništa drugo nego da se radi i priprema za naše ujedinjenje i oslobodjenje sa širom domovinom majkom hrvatskom.

Mi smo svi u našoj mladosti snovali, pravili te makar i pomalo izgradjivali i postavljali čvrste temelje na kojim temeljima treba da bude izgradjena i savršeno sagrađena velika Hrvatska. Hrvatski velikan i naš neumrli vodja Dr. Ante Starčević kupio je nas sve oko sebe i davao nam poleta govoreći milo i slatko, kao što majka tetoši i govori svome djetetu pjevajući mu najljepše majčine pjesme, tako je i on nama tetošio i govorio, a posebno nama muslimanima Bosne i Hercegovine govoreći nam, da smo mi najčišće hrvatsko pleme.

⁴⁸ Ćiro Truhelka (1865. - 1942.), polihistor. Rođen je u Osijeku. U Zagrebu je diplomirao filozofiju, arheologiju i povijest umjetnosti. Doselio se u Sarajevo 1886. gdje je jedan od utemeljitelja i prvi kustos Zemaljskog muzeja, a od 1905. i ravnatelj te urednik muzejskog *Glasnika*. Posljednje godine života proveo je u Zagrebu. Svoje uspomene iz života i rada u Bosni i Hercegovini objavio je 1942. u knjizi *Uspomene jednog pionira*. Umro je u Zagrebu.

Naše planove, naš rad i zidanje naše zajedničke kuće kvarili su i ništavali osim bivše Austro-Ugarske i neki naši sinovi. Kako rekoh Madjarima su služili neki naši sinovi, a to su bili odpadnici i ološ koji je onog doba pomoću tugjinca izletio na površinu kako u široj nam domovini hrvatskoj tako ga je bilo i u užoj nam domovini Bosni i Hercegovini izjelica i ljubitelja zlatnog teleta.

Mi mladji bijasmo nemoćni a stariji bijahu progonjeni i zatvarani samo zato što su bili pravi rodoljubi i što su bili čelik karaktera koje nije mogao Madjar da kupi dukatima. Ministar Kalaj⁴⁹ osnovao je u Beču i konvikt,⁵⁰ da našu omladinu uzmogne odgajati kao izdajnike i odmetnike od svoje uže i šire domovine Hrvatske, ali je naša omladina odmah prozrela taj pakleni plan i osim pojedinaca ostali ostadoše čvrsti i čelik Hrvatima. Madjari su osnovali taj konvikt zato da odvrte našu omladinu od naše prijestolnice bijelog Zagreba, da ne bi naša omladina išla u Zagreb na sveučilište.

Tako se radi i danas i svi dosadani režimi od 1919. vodili su i vode ono isto što su radili Madjari, pa još i gore i čine viši pritisak da naš narod iz uže nam domovine Bosne i Hercegovine odvrte da ne šalju svoje djece da nastave nauke u Zagrebu. Štipendije se daju od države od pojedinaca⁵¹ naročito sinovima muslimanske vjere da svoje nauke nastave u Beogradu, nebili ih u srpskom duhu nacionalizirali.

Sjerotinja željna nauke i hoće da si osigura kruh ide u Beograd i tamo se odgajaju kao srpčad i danas sutra da budu odmetnici svoje domovine. U našoj široj domovini i u našem Zagrebu u zadnje se vrijeme malo, a može se reći nimalo, ne vodi računa o nama Hrvatima muslimanima, nego se pustilo da Srbi nesmetano rade i naše gladne sinove prevode u svoj tabor za komadić kruha.

Mi Hrvati Muslimani pripušćeni smo sami sebi, Bosna je sjerotinja gola, neima sredstava, a nismo niti odgajani tako da je potrebnije odgajati naš podmladak u duhu vremena, da bude naoružan u duhu vremena naukom, te da trebamo odkidati od svoga zalogaja te svoju omladinu odgajati i oružati u hrvatskom duhu.

Pisao sam nekima našim prvacima u Zagrebu,⁵² da se vodi pogrešna politika u Bosni i Hercegovini od strane naših prvaka Hrvata katolika u Bosni

⁴⁹ Benjamin Kallay, austrougarski ministar financija i upravitelj Bosne i Hercegovine.

⁵⁰ Konvikt *Inštituta za bosanskohercegovačke višeskolce* utemeljen 1899. u Beču sa zadaćom odgoja sveučilištaraca u duhu austro-ugarskih političko-nacionalnih koncepcija u Bosni i Hercegovini.

⁵¹ Aluzija na potpurnu djelatnost Muslimanskoga kulturnog i prosvjetnog društva *Gajret* u Sarajevu, osnovanog 1903., koje je stajalo pod službenim pokroviteljstvom dinastije Karađorđevića. Ademaga Mešić je jedan od utemeljitelja izvornog *Gajreta* čiju društvenu upravu 1907. preuzimaju muslimani srpski/jugoslavenski nacionalisti. Društvo se od 1929. naziva Srpsko muslimansko kulturno i prosvjetno društvo *Gajret*. U Beogradu je 1924. osnovano društvo *Beogradski Gajret Osman Đikić* s reprezentativnim sveučilišnim konviktom. Glavnina muslimanskih sveučilištaraca u konviktu pripadala je ljevičarskim i marksističkim strujama na beogradskom sveučilištu, te se iz njihovih redova oblikovala poratna muslimanska komunistička elita u Bosni i Hercegovini.

⁵² Vladko Maček i vodstvo HSS-a.

i Hercegovini⁵³ te da je zadnji čas, da otpočnu raditi na drugi način, i da se podje drugim pravcem i da se vodi više brige o našoj Bosni. Neki Hrvati katoličke vjere prikazuju nas na mjerodavnom mjestu u Zagrebu u sasma drugom svjetlu nego jesmo mi muslimani i uvijek govore da su muslimani anacionalni i da treba u Bosni ići sa Srbima ako se hoće nešto postići bezbeli⁵⁴ u politici, a da je to pogrešno ne trebam ja to ovdje da prikazujem. Neki bosanski prvaci Hrvati katoličke vjere otjerali su i Spahu u Beograd,⁵⁵ a uz Spahu odoše i mnogi istaknuti Hrvati muslimanske vjere, a nas Hrvate muslimane⁵⁶ koji smo ostali čvrsti i nepokolebani uz našu braću Hrvate katoličke vjere hoće nas silom, da odgurnu od sebe i ne daju nam da budemo ono što jesmo, te nas prikazuju kod našeg vodje Dr. Vladka Mačeka, da nas neće muslimani i da mi nikoga uzase nemamo te da treba ovaj ostatak pregaziti i preći preko nas.

U Bosni je za vrijeme Austrije, pak i poslije Austrije nakon prevrata⁵⁷ vođena viša briga od prvaka Hrvata katoličke vjere za nas muslimane Hrvate nego za Hrvate katolike, ali oni prvaci Hrvati katolici iz Bosne ugledni ljudi pregaženi su i bačeni u stranu koji su na tome radili i nametnuše se nekakove nove vodje fiškali i advokati⁵⁸ i neće nas muslimane nego su im preći i Srbi od nas. Naše veliko društvo Napredak⁵⁹ nekada je pomagao i muslimane i katolike Hrvate, a sada pomaže vrlo malo muslimane, a po mome mišljenju treba voditi brigu o muslimanima Hrvatima koliko i o Hrvatima katoličke vjere. Ako se nekada kupilo i sakupljalo za škole u Istri tako bi trebalo sada a i više voditi brigu o Bosni a najviše za bosanske Hrvate muslimane. Jer se nakon prevrata u tom pravcu ništa ne radi. Prije prevrata mi smo se sastajali, radili i družili sa Hrvatima katoličke vjere koji su sa nama bratski radili i koji ni danas nisu to zaboravili i ne zaboravljaju na nas.

Vidim u ovom članku lijep broj naših starih muslimanskih prijatelja i drugova, koji su bili u Bosni naši pioniri i koji su se za nas brinuli i borili, svoju braću po jeziku i domovini, bolje nego mi muslimani sami. Ja čitajući imena tih prijatelja naše uže domovine, osim neke gospode koje nemam čast i sreću da ih lično poznajem, da im dragi Bog dade zdravlje, vidim naše muslimanske prijatelje i kulturne radenike koji su uvijek brinuli za nas, a to su, Ti vrlo po-

⁵³ Narodni zastupnici HSS-a iz Bosne i Hercegovine, Juraj Šutej (Sarajevo), Bariša Smoljan (Mostar), Niko Ljubičić (Banja Luka) i Ante Budimirović (Travnik).

⁵⁴ Sigurno, jasno, bez sumnje.

⁵⁵ Aluzija na ulazak Mehmeda Spahe u vladu Milana Stojadinovića 1935. i JMO-a u JRZ.

⁵⁶ Misli se na pristaše Muslimanske organizacije Hakije Hadžića koja je označavana i kao Muslimanska organizacija/ogranak HSS-a.

⁵⁷ Poslije 1918. i osnutka Kraljevine Srba Hrvata i Slovenaca.

⁵⁸ Aluzija na Juru Šuteja, Barišu Smoljana i Niku Ljubičića, odvjetnike i bosansko-hercegovačke prvake HSS-a.

⁵⁹ Hrvatsko kulturno društvo *Napredak* iz Sarajeva. Središnju upravu *Napretka*, i s njom povezane ustanove, poslije 1929. u potpunosti je preuzelo sarajevsko vodstvo HSS-a. U društvu su uoči Drugoga svjetskog rata potisnuti protivnici politike HSS-a i njegova sarajevskog predstavnika Jurja Šuteja, koji se od 1938. i povratka Mile Budaka u zemlju postupno približavaju hrvatskim nacionalistima.

štovani gospodine profesore, pa profesor Ivan Randjeo⁶⁰ te naš dragi Dr. Matko Mikulić,⁶¹ pa vidim i moje poznate istovjernike braću muslimane,⁶² a vidim i kakva je svrha tog novog društva zato sam od veselja i dragosti zaplakao, jer vjerujem u ona imena i potpise, da će to novo društvo biti od velike koristi, kako po užu nam domovinu Bosnu i Hercegovinu, tako i po širu nam domovinu majku Hrvatsku.

Vidim eto da se opet nastavlja onaj i onakav rad kao što se to prije prevrata radilo. Ovaj pokret treba da svakog brata Hrvata muslimana i katolika razveseli i da taj pokret podupire i potpomaže. Ja iz dubine srca i duše čestitam novom društvu i želim dobar uspjeh, a mnogo se zahvaljujem svima onima koji su bili inicijatori i pokretači te suradnici ove velike stvari.

Šaljem Vama svima mnogo

Hrvatskih pozdrava
[Ademaga Mešić]

Tešanj 22. ožujka 1939.

NUBBH, OAM, NG

4.

Zagreb, 14. travnja 1939.

Ćiro Truhelka odgovara Ademagi Mešiću i opisuje teškoće u radu Društva bosansko-hercegovačkih Hrvata u Zagrebu.

Zagreb, Antunovac 15

14. IV. 1939.

Velecijenjeni i dragi gosp.[odine] Ademaga!

Vaše mило pismo, kojim odobravate osnivanje "Društva Bosansko-Hercegovačkih Hrvata u Zagrebu" vanredno je obradovalo i mene i osnivače toga društva, kojim sam Ga pročitao i biti će nam svima novi podstrek u radu oko unapređenja tog po našem mišljenju potrebnog društva.

⁶⁰ Ivan Randeo (Randjeo) (1884. - 1962.), povjesničar i numizmatičar. Rođen je u Iloku, a veći dio života proveo je u Sarajevu kao gimnazijski profesor. Prije Drugoga svjetskog rata preselio se u Zagreb gdje je profesor u II. realnoj gimnaziji. Jedan je od utemeljitelja *Društva bosansko-hercegovačkih Hrvata u Zagrebu*. Umro je u Zagrebu.

⁶¹ Matko Mikulić, zagrebački liječnik. Član Mjesnog odbora Muslimanskoga kulturnog društva *Narodna uzdanica* u Zagrebu i jedan od utemeljitelja *Društva bosansko-hercegovačkih Hrvata u Zagrebu*.

⁶² Od ukupno 169 članova *Društva bosansko-hercegovačkih Hrvata u Zagrebu*, 56 su muslimani iz kruga zagrebačkoga muslimanskog građanstva i sveučilištaraca iz Bosne i Hercegovine.

Moram Vas moliti, da mi oprostite i što Vam nisam odmah odgovorio, ali bio sam zapriječen bolešću u kući jer moja žena bolovala je na teškoj gripi a i ja sam je u lagljoj formi prošao a uz to sam imao vrlo prešan posao, koji nisam mogao otkloniti, i kod koga su mi se ruke od pisanja upravo ukočile. Radilo se naime o jednom prinosu za Povijest Bosne,⁶³ što će ju izdati Napredak i na koji su organizatori bili zaboravili, te me u zadnji čas zamolili da ga ja napišem, što sam i učinio.

Što se tiče Društva bos.[ansko]-her.[cegovačkih] Hrvata organizatorni rad napreduje, ali smo se našli i pred nemalnim poteškoćama materijalne prirode a te se u glavnom sastoje u tome, da su režijski troškovi za ovakovo društvo u Zagrebu dosta veliki a mi smo bili primorani, da privučemo što veći broj članova, ustanoviti vrlo nisku članarinu -10 din. mjesečno- koja će jedva dostajati za trećinu izdataka. I sada mučimo veliku brigu, hoćemo li sastaviti kraj s krajem. Pri tom bi moja želja bila, da društvo bude zbilja reprezentativno, a to neće biti moguće ako se ne namaknu bar u početku potrebna sredstva. Jedina je naša nada, da će se u Bosni naći imućnih prijatelja koji ako odobravaju naš rad i koji se ne bi žalili povećim dobrovoljnim prinosom ili kao utemeljitelji olakšati ga tako da uzmognemo prebroditi poteškoće materijalne prirode, koje se naročito u početku moraju svladati.

Vaše milo pismo me je zato obradovalo, jer mi dokazuje, da ste Vi i danas kao i prije 50 godina ostali onaj isti rodoljub i dobri Hrvat, koji ste bili u mlađim danima i da sve mijene i promjene, koje su se u to vrijeme zbile nisu ni u čem izmijenile Vaše nazore. Kraj ovakvih značajeva ne bojim se ni ja, da nam naše Društvo bos.[ansko]-her.[cegovačkih] Hrvata neće cvasti i napredovati.

Želeći Vam svaku sreći i božji blagoslov u Vašem daljnjem životu i radu pozdravlja Vas od srca Vaš odani štovatelj

Dr [Ćiro] Truhelka [v.r.]

Zagreb, Antunovac 15.

NUBBH, OAM, NG

⁶³ *Povijest hrvatskih zemalja Bosne i Hercegovine od najstarijih vremena do godine 1463.*, Sarajevo 1942. [pretisak, *Povijest Bosne i Hercegovine od najstarijih vremena do godine 1463.*, Sarajevo 1991.]. Ćiro Truhelka je pisac priloga "Državno i sudbeno ustrojstvo Bosne u srednjem vijeku", "Sredovječni stećci Bosne i Hercegovine", "Bosansko oružje srednjeg vijeka" i "Bosanska narodna (patarenska) crkva".

5.

Zagreb, 25. travnja 1939.

Derviš Hadžioman piše Ademagi Mešiću o odjeku njegova pisma Ćiri Truhelki i tijeku pregovora između vodstva HSS-a i Beograda.

[...] ⁶⁴

U Zagrebu, dne 25. travnja 1939.

Dragi moj Ademaga!

Tvoje cij.[elo] pismo pročitao je na sjednici naš predsjednik g.[ospodin] dr. Truhelka. ⁶⁵ Pismo je učinilo dubok utisak na sve nas, jer je zaista napisano iskreno i inteligentno. G.[ospodin] dr. Truhelka Te je sigurno o tome obavijestio, pa nije potrebno, da Ti i ja pišem.

Hakija ⁶⁶ je bio ovdje. Danas je otputovao preko B[anje]-Luke s nijetom, ⁶⁷ da posjeti Doboj, a valjda i Tešanj. Reći će ti šta je novo. Od prekjučer je opet zavladao optimističko raspoloženje, jer je rezultat razgovora u Veneciji ⁶⁸ protivan nego što su izvjesni krugovi očekivali. I prvi naš komšija ⁶⁹ je savjetovao i zalagao se svim svojim autoritetom, da se što prije riješi naše pitanje i srede prilike. I on za to ima svoga računa. Nada se, da će se iza toga poboljšati odnosi s Madjarima i da će popustiti pritisak Berlina, koji ni njemu -izgleda- nije ugodan. Opet su se našli zajedno London i Rim. Doduše svaki sa svoga stanovišta i za svoj račun, ali obojica nastoje, da se prilike srede. I za Bosnu su izgledi dobri. Prvi prijedlog predsjednikov ⁷⁰ je povijestni individualiteti. ⁷¹ B.[eograd] je to odbio, ali su drugi zahtjevi ⁷² stavljeni tako, da će radije pristati na cjelovitost Bosne, nego na ovo drugo. Izgleda, da će se nasuliti ⁷³ na 4 jedinice i to Bosna kao četvrta. Potanje čut ćeš od H.[akije] ⁷⁴

⁶⁴ Pismo je napisano na memorandumu Liječničke komore u Zagrebu.

⁶⁵ Ćiro Truhelka.

⁶⁶ Hakija Hadžić.

⁶⁷ Namjerom.

⁶⁸ Misli se na susret jugoslavenskog ministra vanjskih poslova Aleksandra Cincar-Markovića s talijanskim ministrom vanjskih poslova Galeazzom Cianom u kojem su Talijani poduprli jedinstvo Kraljevine Jugoslavije, te obećali suzbiti ustašku djelatnost, u strahu od njemačkih pretenzija na Jadran u vrijeme čehoslovačke krize.

⁶⁹ Kraljevina Italija.

⁷⁰ Vladko Maček.

⁷¹ Preuređenje zemlje na temelju povijesnih individualiteta nikada nije bilo ozbiljan predmet pregovora između Vladka Mačeka i izaslanika kneza-namjesnika Pavla. Određeni nesporazumi u pregovorima pojavili su se samo oko razgraničenja u dijelovima Bosne i Hercegovine (Vrbaska banovina) te oko plebiscita u ostatku Bosne i Hercegovine, Dalmaciji (Boka kotorska), Srijemu i Bačkoj. O tijeku pregovora i različitim zahtjevima za razgraničenjem detaljnije u: Lj. BOBAN, *Sporazum Cvetković-Maček* i Mihailo KONSTANTINOVIĆ, *Politika sporazuma. Dnevničke beleške 1939-1941. Londonske beleške 1944-1945.*, Novi Sad 1998.

⁷² Misli se na plebiscit pučanstva u dijelovima Bosne i Hercegovine.

⁷³ Pomiriti, nagoditi.

⁷⁴ Hakija Hadžić.

Lijepo Te molim reci Hamdi, da je njegovo žalba poslata u Tuzlu, jer je za to nadležan odbor OUZOR-a⁷⁵ u Tuzli, a ne Središnji ured.

Poselami sve naše, a Tebe srdačno pozdravlja i poštuje

Tvoj

Dervo [v.r.]

*Mahsuz*⁷⁶ *selam od Ajiše* [rukom dopisano]

NUBBH, OAM, NG

6.

Tešanj, 14. travnja 1939.

Zaključci s prosvjedne konferencije Muslimanskog ogranka HSS-a u Tešnju protiv podjele Bosne i Hercegovine i brzojav Ademage Mešića Vladku Mačeku.

Obzirom na razne kombinacije prigodom rješavanja hrvatskog pitanja te pošto je svijet⁷⁷ u neizvjesnosti u pogledu Bosne i Hercegovine, to je danas Muslimanski ogranak Hrvatske seljačke stranke u Tešnju održao svoju protestnu konferenciju te je tom prilikom upravljen i brzojav predsjedniku Dr. Mačeku kojim se traži i moli predsjednika Dr. Mačeka da kod pregovora u pogledu Bosne i Hercegovine ne dozvoli komadanje iste i traži da se Bosni i Hercegovini dadu ista prava u historijskim njezinim granicama, kao što će se ta prava dati i ostalim pokrajinama. Konferencija i ako je u kratkom vremenu od 2 dana zakazana, to je ista uspjela mimo svakog očekivanja, jer je istu posjetilo oko 150 samih seoskih domaćina.

Prvi govornik bio je Ademaga Mešić, koji je prisutnim razložio vanjsku i unutarnju situaciju te svrhu sazivanja današnje konferencije. Naveo je u svome govoru mimo ostalog, da pošto kruže razni govori o komadanju Bosne da se traži da ista ostane u njezinim historijskim granicama i da se o tome povede govora prigodom sadanjih pregovora ili da se provede plebiscit, a ni u kojem slučaju muslimani neće se zadovoljiti komadanjem Bosne i Hercegovine.

Drugi je govornik bio Mehmedbeg Ajanović koji je pročitao rezoluciju donešenu prigodom sastanka delegata iz Bosne i Hercegovine dne 9. travnja o.[ve] g.[odine], održane u Sarajevu gdje je bilo zastupano oko 56 srezova, koja je jednoglasno primljena.⁷⁸ Zatim je Omer Bajraktarević pročitao brzojave

⁷⁵ Okružni ured za osiguranje radnika.

⁷⁶ Poseban, osobit.

⁷⁷ Misli se na pučanstvo i javno mnijenje.

⁷⁸ Konferencija Muslimanske organizacije održana u Sarajevu 9. travnja 1939. pod predsjedanjem Hakije Hadžića. Zaključeno je, među ostalim, da se pod vodstvom Vladka Mačeka traži uspostava posebne samoupravne bosansko-hercegovačke jedinice s vlastitim saborom i vladom.

predsjedniku dr. Vladku Mačeku i profesoru Hakiji Hadžiću, koji su od prisutnih jednoglasno primljeni i iste popratili klicanjem živio naš predsjednik Dr. Vladko Maček i živio naš Hakija Hadžić.

Tešanj 14. travnja 1939.

O.[mer] B.[ajraktarević]

[brzovavi Vladku Mačeku i Hakiji Hadžiću glase:]

Doktor VLADIMIR MAČEK
ZAGREB

Sa danas održane konferencije pozdravljamo vodju svih Hrvata. Molimo da kod razgovora sa mjerodavnim štitite i branite u historijskim granicama samostalnost Bosne i Hercegovine i ni u kojem pogledu ne dozvolite komadanje naše uže domovine.

Ispred muslimanskog ogranka hrvatske seljačke stranke

Ademaga Mešić

Profesor HAKIJA HADŽIĆ

SARAJEVO

Zaključeno na održanoj konferenciji da zastupate stanovište nas muslimana i tražite na mjerodavnom mjestu autonomiju Bosne i Hercegovine u njenim historijskim granicama.

Predsjedniku Mačeku brzjavili.

Hadži Mehmedbeg Ajanović

NUBBH, OAM, NG

7.

Tešanj, 23. svibnja 1939.

Ademaga Mešić piše Dervišu Hadžiomanu o duševnom stanju koje proživljuje zbog pristanka Vladka Mačeka na podjelu Bosne i Hercegovine.

ADEMAGA MEŠIĆ – TEŠANJ

Dragi moj Dervo!

Od nazad nekoliko dana, svaki dan kojega proživljujem, čini mi se da je otegao kao nerodna godina. Prije nekoliko dana pronese se za nas Bosance i Hercegovce crna i kobna vijest, da se je navodno predsjednik HSS Dr. Vladko Maček odrekao Bosne i Hercegovine i da je čak zabo u naša srca otrovan nož, jer je on vodja Hrvata naćeo naše srce i predložio da se Bosna reže i to sramotno da se odreže jedna noga od našeg zdravog tijela i da se nas učini invalidima i da nam meće okove na ono ostalo bolesno tijelo, da ostanemo vječito u robstvu i teškim okovima.

Ah grdna rano sjerotice Bosno i sestro nam tužna Hercegovino.

Eto krivnjom zloduha i okolice Dr. Maček nas se i šire domovine odriću i pušćaju nas da budemo robovi našeg Din⁷⁹ dušmanina. Neka Bog kazni zloduhe, koji nagovoriše Dr. Mačeka, da pristane na to da se zadovolji mjesto cijele Bosne i Hercegovine sa jednom našom nogom. Vele da je Dr. Maček predložio i tražio od Srba da dadu Hrvatskoj jednu našu nogu, jedan dio naše Krajine⁸⁰ i to Unom, a sve ostalo da se pripoji Srbiji. Ja sam počeo u to vjerovati, jer prije dvije godine meni je i Seadu Kuloviću⁸¹ rekao Dr. Maček, da on neće dozvoliti, da radi Bosne ostane Hrvatska vječito u robstvu, a u mjesecu prosincu pred izbore⁸² kada sam bio kod njega i govorio za Bihać da postavimo Alajbegovića⁸³

⁷⁹ Vjera, islam.

⁸⁰ Tijekom pregovora o uspostavi Banovine Hrvatske pojavljivali su se različiti nacrti razgraničenja na području Bosanske krajine.

⁸¹ Sead Kulović, predsjednik Mjesnog odbora Muslimanskoga kulturnog društva *Narodna uzdanica* u Tuzli i tamošnji prvak Muslimanske organizacije Hakije Hadžića. U NDH neko vrijeme gradonačelnik Tuzle, a 1945. pogubljen poslije partizanskog preuzimanja vlasti u gradu.

⁸² Skupštinski izbori održani 11. prosinca 1938.

⁸³ Mehmed Alajbegović (1906. - 1947.), sudac, diplomat i političar. Rođen je u Bihaću. Studira u Parizu i Zagrebu gdje je diplomirao na Pravnom fakultetu. Vršio sudačku službu, a nakon uspostave Banovine Hrvatske tajnik je Upravnog suda u Zagrebu. Utemeljitelj je Zaklade za izgradnju džamije u Zagrebu, različitih zagrebačkih muslimanskih ustanova i *Društva bosansko-hercegovačkih Hrvata u Zagrebu*. Kao stipendist Banovine Hrvatske pohađa studij islamskog prava u Alžiru, a nakon povratka pokreće pripreme za osnutak katedre za šerijatsko pravo na Pravnom fakultetu u Zagrebu. Nakon uspostave NDH ulazi u diplomatsku službu kao konzul u Münchenu. Od 1943. ministar je skrbi za postradale krajeve, a od 1944. do kraja NDH ministar vanjskih poslova. U svibnju 1945. povlači se zajedno s vladom u Austriju gdje su ga Amerikanci izručili Jugoslaviji. Na suđenju u Zagrebu 1947. osuđen je na smrt i pogubljen.

za kandidata on mi reče, molim Vas pustite Vi nama ovaj kutić Krajine,⁸⁴ a Vi imate eto cijelu Bosnu i Hercegovinu sebi. Doklen još tada izgleda da su tako računali, da se zadovolje granicom Une. Ja ne bih zamjerio Dr. Mačeku da je on svršio za Hrvatsku, a da je ostavio cjelovitu Bosnu pak da se mi i oni od tuda borimo ili za pripojenje Hrvatskoj ili samostalnost Bosne i Hercegovine, a ovako šta je učinio odgulio je ono muslimana Hrvata, a ostala je vrbaska banovina sa 80% Srba te kako Srbi kažu ako dogje do plebiscita mi ćemo imati većinu, jer su muslimani umanjeni, a nakon sporazuma dosta će se muslimana odseliti u Srbiju⁸⁵ i tako će ostati čista srpska Bosna i Hercegovina. U cijeloj Bosni i Hercegovini se po svim selima i varošima te varošicama kupe potpisi od strane srpskog svećenstva⁸⁶ isto onako kao što se činilo i radilo i za vrijeme konkordata⁸⁷ i traže od Srbije da ne smije dati Bosni i Hercegovini autonomiju nego da se naša uža domovina imade pripojiti majci Srbiji.

Ja niti spavam niti dobro jedem od tuge i žalosti što je Dr. Maček nakanio odsjeći našu desnu nogu naš krak od naše Krajine. Naša je želja da Bosna i Hercegovina ostane cjelovita pak ako se ti pregovori svrše zlo neka se borba nastavi.

Dragi moj Dervo, molim te piši mi opširno šta se tamo čuje i pošalji mi govor Dr. Mačeka kojega je izrekao na skupštini narodnih zastupnika. Naš islamski narod žalostan čeka konac rješenja kao oštru sablju kojom ćemo biti odsječeni. Molim te požuri s odgovorom. Molim te izruči moj selam Ajši hanumi, a tebe mnogo selami

Tvoj
[Ademaga Mešić]

Tešanj, 23. svibnja 1939.
Blagorodni gospodin
DERVIŠ Eff. HADŽIOMAN,
Tajnik liječničke komore
ZAGREB
NUBBH, OAM, NG

⁸⁴ Cazinska krajina s Bihaćem.

⁸⁵ Moguća pogrješka, umjesto u Srbiju, u kontekstu bi trebalo stajati u Hrvatsku.

⁸⁶ Početak srpske kampanje protiv autonomne Bosne i Hercegovine, koja je na vrhuncu krajem 1939. i početkom 1940., a poslije izjave Džafera Kulenovića u Beogradu da je autonomija i očuvanje cjelovitosti Bosne i Hercegovine glavni zahtjev muslimanske politike u Kraljevini Jugoslaviji.

⁸⁷ Misli se na neuspješni pokušaj vlade Milana Stojadinovića da se u Narodnoj skupštini i Senatu 1937. ratificira ranije zaključeni konkordat s Vatikanom. Protukonkordatsku kampanju vodile su Srpska pravoslavna crkva (SPC) i srpske oporbene skupine, posebice među pravoslavnim pučanstvom u Bosni i Hercegovini. Širile su se glasine da vlada Milana Stojadinovića želi prevesti pravoslavce na katoličku vjeru, a SPC je privremeno isključila iz crkve ministre i narodne zastupnike srpsko-pravoslavne vjere koji su glasovali za konkordat.

8.

*Tešanj, 16. srpnja 1939.**Ademaga Mešić šalje brzojavnu rođendansku čestitku Vladku Mačeku.*[...] ⁸⁸

Doktor Vladimir Maček

Zagreb

Srdačno čestitam Tvoj šesetogodišnji jubilej uz toplu želju da doživiš i stogodišnjicu života na sreću i korist hrvatskog naroda.

Čuvaj hrvatsku Bosnu i ne daj je komadati

Ademaga Mešić

[rukom dopisano] 16/7 1939. u 8.45

NUBBH, OAM, NG

9.

Zagreb, 30. lipnja 1939.

Pismo Društva bosansko-hercegovačkih Hrvata u Zagrebu vrhbosanskom nadbiskupu Ivanu Šariću⁸⁹ i reis-ul-ulemi Islamske vjerske zajednice Fehimu Spahi.⁹⁰ U pismu se ukazuje na pogoršane odnose između katolika i muslimana

⁸⁸ Na brzojavu se nalazi pečat telegrafске postaje u Tešnju s nadnevkom 17. srpnja 1939.

⁸⁹ Ivan Šarić (1871 - 1960.), vrhbosanski nadbiskup u Sarajevu. Rođen je u Docu kraj Travnik. Zareden je 1894. za svećenika vrhbosanske nadbiskupije. Na službi vrhbosanskog nadbiskupa u Sarajevu 1922. naslijedio je umrlog Josipa Stadlera. Tijekom Drugoga svjetskog rata objavio je prijevod Biblije na hrvatski jezik. Poslije 1929. izraziti je pristaša Vladka Mačeka, blisko povezan s njegovim sarajevskim opunomoćenikom Jurjom Šutejom. Iako je podržavao predratne koncepcije HSS-a u Bosni i Hercegovini, poslije 1941. gorljivi je pristaša NDH i apologet Ante Pavelića. U kontroverznim odnosima s muslimanima, promicao je tezu o hrvatstvu bosansko-hercegovačkih muslimana o čemu je 1940. razgovarao i s reis-ul-ulemom Fehimom Spahom prigodom njegova posjeta nadbiskupskoj rezidenciji u Sarajevu. Često je isticana Šarićeva pjesma *Dukatu* napisana 1892. u kojoj opisuje bliske obiteljske veze s travničkim begovima. U svibnju 1945. napustio je zemlju. Umro je u izbjeglištvu u Madridu.

⁹⁰ Fehim Spaho (1877. - 1942.), reis-ul-ulema, brat političara Mehmeda Spahe. Rođen je u Sarajevu gdje je završio Šerijatsku sudačku školu. Bio je šerijatski sudac i tajnik Zemaljske vlade u Sarajevu. Poslije 1918. pripada JMO-u, pa je 1927. izabran za predsjednika sarajevske samoupravne Oblasne skupštine. Jedan je od prvaka Muslimanskoga kulturnog društva *Narodna uzdanica*. Od 1938. do smrti vrši dužnost reis-ul-uleme Islamske vjerske zajednice. Njegov izbor izazvao je rascjep u muslimanskim vjerskim i političkim krugovima jer su ga nezadovoljnici smatrali eksponentom muslimanskog dijela JRZ-a. Poslije smrti svoga brata pokušava izmiriti suprotstavljene frakcije u muslimanskom dijelu JRZ-a, sukobljene oko borbe za političko naslijeđe Mehmeda Spahe. Bavio se književnim i prevodilačkim radom, a napisao je veći broj radova iz kulturne povijesti muslimana u Bosni i Hercegovini. U javnom i kulturnom životu nastupao je kao pristaša hrvatske nacionalne misli, te je u tom smjeru prije 1941. napisao nekoliko radova. Do 1936. član je nadzornog odbora *Napretkove zadruge* u Sarajevu koju s ostalim muslimanima napušta kada su ostavke predali predsjednik zadruge Mijo Vučak i skupina katoličkih članova protivnika Jurja Šuteja. U lipnju 1940. službeno pohodi Zagreb gdje je muslimanske sveučilištarce u konviktu

u Bosni i Hercegovini uoči uspostave Banovine Hrvatske i poziva na njihovu međusobnu pomirbu i zajedničko političko i nacionalno djelovanje.

DRUŠTVO BOSANSKO-HERCEGOVAČKIH HRVATA U ZAGREBU

Njegovoj Preuzvišenosti Fehimu Spahi

Reis-ul-ulemi

u

Sarajevu

U Zagrebu 30. lipnja 1939.

Preuzvišeni gospodine!

Dva dana prije nego što je došao glas da je preminuo Vaš ugledni brat⁹¹, vođa većine bosansko-hercegovačkih muslimana, zaključili smo da ispred mnogih naših viđenih javnih radnika upravimo poziv našim narodnim prvacima u Bosni i Hercegovini, da porade oko stišavanja stranačkog inata i oko izmirenja i priprave za zajednički rad bos.[ansko]-herc.[egovačkih] Hrvata, muslimana i katolika. Kanili smo uputiti molbu i uglednom rahmetliji,⁹² uvjereni, poslije njegove saradnje⁹³ sa H.S.S. i Hrv.[atskim] narodnim pokretom u odlučnim časovima, da će i u budućnosti, kada za to dozriju prilike, svoju politiku orijentirati prema historijskom pozivu Bosne, porijeklu njezina autohtonog pučanstva i njezinoj posebnoj zadaći u cjelini hrvatskog naroda.

Prilike, koje ne dopuštaju odlaganje, sile nas, da ne zastanemo na samoj nakani. Zato se obraćamo Vašoj Preuzvišenosti s molbom, da kao prvi uglednik među bos.[ansko]-herc.[egovačkim] muslimanima Vašim jakim utjecajem pomognete, da se poradi na domaćem miru između bos.[anskih] Hrvata dviju vjera, kako se ne bi u odlučnom času izigrali interesi hrvatskog naroda u Bosni i Hercegovini, koliko muslimana toliko katolika.

Kako vrhbosanski nadbiskup, preuzv.[išeni] g.[ospodin] dr. Ivan Šarić, kao čovjek i kao politički karakter ima povjerenje vođe Hrvatskog narod[nog] pokreta dra. Vlatka Mačka, upravili smo mu pismo, kao pobudu za vodstvo hrv.[atske] polit.[ičke] organizacije i bos.[anskih] Hrvata katolika napose. Zato mislimo, radi istovjetnosti molbe, da je najbolje da Vašu Preuzvišenost obavijestimo o punom sadržaju toga pisma.

Muslimanskoga kulturnog društva *Narodna uzdanica*, okupljene oko Hrvatskoga akademskog kluba *Musa Ćazim Ćatić*, pozvao da slijede hrvatsku nacionalnu misao, a u tajnosti se susreo s redarstveno nadziranim Milom Budakom. Pozdravio je uspostavu NDH, te je uz pomoć Džafera Kulenovića spriječio akciju Ademage Mešića, Hakije Hadžića i društva ilmije *El-Hidaje* kojom su ga pokušavali smijeniti s dužnosti reis-ul-uleme i promijeniti Ustav Islamske vjerske zajednice. Umro je u Sarajevu.

⁹¹ Umrli Mehmed Spaho. Spaho je neočekivano umro u Beogradu 29. lipnja 1939., usred pregovora o uspostavi Banovine Hrvatske.

⁹² Mehmed Spaho.

⁹³ Misli se na izlazak JMO-a na skupštinske izbore 1935. na oporbenoj listi Vladka Mačeka.

Pismo [nadbiskupu Ivanu Šariću] glasi:

Preuzvišeni gospodine!

Odlučna su vremena, u kojima danas živi hrvatski narod, i vjerojatno presudno za njegovu budućnost pitanje, kako će on u sadašnjosti odrediti svoje držanje prema svim svojim dijelovima, bez razlike njihova zemljopisnog položaja, vjerske pripadnosti i stupnja do kojega je razvijena njihova narodna svijest.

Vjerska podjela hrvatskog naroda u Bosni i Hercegovini dovela je i do političkog diferenciranja. Potomci hrvatskih starosjedilaca u Bosni i Hercegovini, pripadnici katolicizma i islama, koji i danas čine apsolutnu većinu pučanstva ovih zemalja, ušli su u nepovoljno vrijeme, dok njihova narodna svijest nezavisno od vjere još nije izgrađena, u političke organizacije sa pravom da snagom broja utječu na historijsko rješavanje narodnih i državnih pitanja. Dok je katoličkim Hrvatima Bosne i Hercegovine bilo lako nakon razbijanja sredovječne Hrvatske i šestogodišnje teritorijalne separacije ući u hrvatski narodni pokret i u njemu izdržati pritisak i organizirano nasilje, jer ih sa ostalim dijelovima hrvatskog naroda osim krvnog jedinstva veže i zajednica vjere, za muslimanske Hrvate je narodno i političko određivanje, radi vjerske osjetljivosti i isključivo vjerskog grupiranja u prošlosti, stvar duljeg procesa i intenzivnijeg narodno-političkog odgoja. Od hrvatskih muslimana traži se mnogo veća duhovna zrelost pa i mnogo viši stupanj umne i osjećajne svijesti, nego od hrvatskih katolika, da se bez rezerve svrstaju u hrvatske narodne redove i da podnose žrtve, bez obzira na materijalne i moralne štete po samu islamsku vjersku organizaciju, koja je bez jakog uporišta međunarodnog karaktera bila naročito na udaru agresivnih vlasti.

Bez namjere da ičiju politiku ocjenjujemo kao korisnu ili štetnu,⁹⁴ bez pomisli da i samu politiku zastupnika većine bos.[ansko]-herc.[egovačkih] muslimana⁹⁵ po prolaznim učincima sudimo kao korisnu ili štetnu po budućnost samih bos.[ansko]-herc.[egovačkih] muslimana kao dijela hrvatskog naroda, što oni jesu, i kao muslimana: htjeli smo uočiti samo nesretnu činjenicu, da je hrvatski narod u Bosni i Hercegovini danas podijeljen na dva zavađena tabora, od kojih su u jednom katolici i manjina muslimana,⁹⁶ a u drugom većina muslimana.⁹⁷ Htjeli smo poslije svega što se je radilo naglasiti, da je svima nama, koji ma koliko i na kojem mjestu sudjelujemo u javnom životu i kojima - kao Hrvatima - mora biti na srcu sudbina i budućnost svakog pedlja naše zemlje i svake naše žive jedinice i njezino čuvanje za cjelinu decimiranog naroda, dužnost da u velikom našem skupnom interesu nastojimo oko mira u našoj kući - oko sporazuma prije svega među samim nama u hrvatskom narodu.⁹⁸

⁹⁴ Aluzija na politiku Vladka Mačeka i HSS-a.

⁹⁵ Aluzija na politiku Mehmeda Spahe i muslimanskog dijela JRZ-a.

⁹⁶ Pristaše Muslimanske organizacije Hakije Hadžića.

⁹⁷ Pristaše JMO-a koji je od 1935. djelovao kao muslimanski dio JRZ-a.

⁹⁸ Aluzija na politiku HSS-a usmjerenu prema sporazumijevanju s hrvatskim Srbima i Beogradom.

Vaša Preuzvišenosti!

Znamo da se ova naša briga i ova misao potpuno podudara i s Vašim prosuđivanjem historijske istine i duhovnog stanja Bosne i Hercegovine. Vi znate i više, jer ste bliži svjedok tvrdoglavog bosanskog prkosa. Svjedok ste prolaznih ali nemilih i za sadašnjost a možda i za budućnost štetnih pojava u t. zv. "političkoj čaršiji",⁹⁹ koje pokazuju u jednu ruku lukavi račun skrivenih sila, koje već dva decenija uzalud lome hrvatski narod, a u drugu naivnost i nepromišljenost narodno još nesvjesnih¹⁰⁰ ali i mnogih svjesnih¹⁰¹ ljudi, koji oružani zazorom i inatom ili strahom za svoj osobni ugled sami kopaju jaz, da im bude teže pružiti ruke u času kad bude trebalo uzajamne samoobrane i jedinstvene saradnje do koje će morati doći, ako ne će da svoju rođenu zemlju ili veći joj dio definitivno izruče pod vlast onih koji već 20 godina nebratski upravljaju i eksploatiraju Bosnu, i svojom krivnjom postanu manjina i ostanu građani drugog reda.

Ne želimo se ovdje doticati rješavanja političkih pitanja, pa ni borbe o teritorij Bosne i Hercegovine. Samo će rješenje bosanskog problema biti rezultat realnih snaga, koje svi mi – bez razlike vjere – treba da stvaramo vrlinom ideje i težinom broja, a hrvatski narod ima svoga mandataru i vođu,¹⁰² koji je jedini zvan da ta pitanja postavlja, da ocjenjuje njihov značaj i mjeri stvarne naše snage, koje svi mi moramo držati na okupu i pripravljeni za odlučan čas.

Za nas, kao za sve ma koliko obrazovane Hrvate, postoji stvarna istina, da u Bosni i Hercegovini živi većina, koju čine starosjedioci Hrvati; da je – poslije nekoliko stoljeća odijeljenog života feudalne ere pod tuđim okupacijama – proces našeg duhovnog narodnog reintegriranja otpočeo istom prije nekoliko decenija; da je pravi preporod započeo tek jučer, u najtežim prilikama i da ni izdaleka još nije završen; da bosanski i hercegovački muslimani, koji su živa grana hrvatskog stabla, čista krv naših starinaca, potomaka hrvatskih plemena naseljenih tu u VI i VII vijeku, još, i ako nose sva samonikla nacionalna obilježja, u većini nijesu svijesni svoga hrvatskog porijekla, - da će to biti, a najkasnije onda, kad se budu morali jasno odlučiti ili za hrvatstvo ili za svetosavsko srpstvo; da hrvatski narod nema svoje narodne crkve, koja bi bila sastavni dio narodne zavjetne ideje, kao što je to kod Srba, nego je podijeljen u dvije univerzalne vjerske zajednice, koje se ne isključuju i ne sukobljuju u izivljavanju naroda kao naroda, nego svaka crpe iz općevjerskog duhovnog vrela; da su i sami bos.[ansko]-herc.[egovački] muslimani kao muslimani svjesni da bi se – kad bi s kojeg bilo razloga protivno porijeklu svome bili privedeni srpskoj nacionalnoj misli – njihovi potomci nažalost morali vremenom odreći islama ili ostaviti svoju rođenu zemlju, jer ih i historija Srba i sama sadašnjost uči, da

⁹⁹ Misli se na sarajevsko vodstvo HSS-a i muslimanskog dijela JRZ-a.

¹⁰⁰ Misli se na konfesionalni i nacionalno neodređeni značaj politike JMO-a (muslimanskog dijela JRZ-a).

¹⁰¹ Misli se na politiku prvaka HSS-a u Bosni i Hercegovini koja je formalno imala izrazito hrvatsko nacionalno obilježje.

¹⁰² Vladko Maček.

sa svetosavskom crkvom srpstvo živi i umire, a uče ih i poznati postupci prema vjerskim svetinjama muslimana u Staroj Srbiji i Makedoniji; konačno, da su, radi moralnog čuvanja puka od svih opasnih internacionalnih utjecaja katolicizam i islam zvani da budu na straži naše zemlje, da se uzajamno podupiru u svojim etičkim zadaćama i da budu kopča između Zapada i Istoka, s kojima je vezana čitava povijest hrvatskog naroda.

Pred ovom i ovakvom stvarnošću naš je put određen. Bosansko-hercegovački Hrvati, ma kako se riješilo pitanje Bosne i Hercegovine, ne mogu se nikako odreći svoga područja kao cjeline. Srbi mogu cijepati Bosnu, jer u njoj nijesu nikada bili – do 1918. – domaćini i gospodari, osim prolaznih šetnja po graničnim oblastima, jer u njoj do dolaska Osmanlija nijesu imali nikakvih većih naselja, baština ni spomenika. Ma kakvu sudbinu doživjele Bosna i Hercegovina, mi Hrvati moramo ih, sve dok u njima budu živjeli Hrvati, bili to muslimani bili katolici, smatrati svojim oblastima, a opet ni drugima, koji tu žive, ne uskraćujući pune ravnopravnosti.

Vaša Preuzvišenosti!

I porijeklo i budućnost hrvatskog puka jedne i druge vjere u Bosni i Hercegovini, i historijska odgovornost, koju svima redom nameću ozbiljna vremena, opravdavaju prijeku nuždu, da se u odgoj hrvatskog naroda u Bosni i Hercegovini unese duh savjesnosti, širokogrudnosti, razumijevanja i – gdje je to potreba – opraštanja, u skladu s osjetljivošću i duševnim kompleksom bosanskog čovjeka.

Vi to činite svakom zgodom. Vjerni ideji Vaše vjere i vjere mnogih nas, ideji kršćanske ljubavi, Vi ste puni obzira i ljudskog osjećaja prema muslimanima, kao i prema katolicima. Jer – Vi ste bosanski Hrvat i razumijete od djetinjstva čud i osjećaje svoga čovjeka. Vaš primjer mnogo može.

Vi ste i nedavno dokazali, da je Vaš vidik širok, da je u Vašem srcu blizu sve, što je svetinja djeci naše Hrvatske, koja vjeruje u Boga. Sve je ovdje obradovao Vaš odziv, kad ste se – a uz Vas i preuzvišeni gospodin Metropolita zagrebački¹⁰³ - složili sa idejom da se uz katoličku vjersku umjetnost u Zagrebu izlože i vjerski spomenici islamske Hrvatske. I mi i svi ostali ćemo s ponosom – svjesni da je to sve naše, stvoreno brigom i pobožnim zanosom našeg čovjeka, posvećeno patnjama, zavjetima i molitvama naše, hrvatske duše – gledati te spomenike, sa unutarnjim zadovoljstvom, jer će tu naći svoje obilježje i svoj religiozni izraz, proživljen u svome zavičaju, i naši katolici i naši muslimani, i cijela Hrvatska.

Zato smo uvjereni, da će i Vašom zaslugom i zaslugom vlastitom nacionalnog osjećaja i dalekovidnosti drugih uglednih Vaših saradnika, Vašeg općepoštovanog pomoćnog biskupa preuzv.[išenog] g.[ospodina] dra. Smiljana Čekade,¹⁰⁴ Vaših župnika i drugih svećenika, pa i ostalih radnika na narodnom

¹⁰³ Zagrebački nadbiskup i metropolit Alojzije Stepinac.

¹⁰⁴ Smiljan Franjo Čekada (1902. - 1976.), pomoćni vrhbosanski biskup i rezidencijalni škopski biskup.

poslu, otupiti oštrica političkog inata među Hrvatima dviju vjera, koja je nabrušena u vrijeme posljednjih izbora¹⁰⁵.

Vjerujemo, da je lakše izdaleka hvaliti umjerenost, pomirljivost i saradnju, nego izbliza raditi umjerenost i strpljivo, gdje su mnogi siromašni duhom pripravnici da svakoga dana prkose i izazivaju s položaja, stečenih spekulacijom današnjih vlastodržaca. Vjerujemo i to, da će mnogi, koji se smatraju odabrani,¹⁰⁶ ovu našu želju i molbu, koja izvire iz bojazni za izmučenu zemlju naših otaca i djece naše, smatrati nerealnom, da će nas koji ovo želimo i velimo smatrati politički naivnim ljudima. Ali ima li stvarnijeg i korisnijega realizma, nego što je odgoj naroda u pozitivnom smislu, okupljanje naroda, kad se radi o skupnom dobru i sudbini svijetu, u jednu zajednicu? A je li išta naivnije i štetnije od pomisli da smijemo, poslije zajedničkog 20 godišnjeg stradanja, sebi dopustiti unutarnji razdor i na njemu graditi hrvatsku narodnu politiku? – od pomisli, da bi Hrvati razbijeni u na dvije protivne linije, katolici sami o sebi, ili muslimani sami o sebi, svaki kao gotova, nepromjenjiva manjina, mogli trajno čuvati svoje interese, koji su isti, identični? Mi, podalje od političkog terena, vidimo i osjećamo ono, što ljudi, koji su ogrezli u nedaće mučnog rada u lokalnoj borbi, izmoreni i ogorčeni ne vide. Vidimo i osjećamo glas savjesti da je radi opće stvari, radi velike odgovornosti, kojoj se ne može oteti ni jedan javni radnik, i radi ljudstva, kojim se može ponositi i neuki, lako pomirljivo i mudro djelovati. Ponos i prkos bosanskog čovjeka lako je – s mirom, razlogom i poštovanjem – pretvoriti u povjerenje i razumijevanje.

Uvjereni smo da ćete shvatiti ovu našu riječ kao znak brige za našu sadašnjost i budućnost. Vi, i drugi koji ne gledaju kroz mutnu prizmu privremenog, lukavo izazvanog inata, opravdat ćete ovaj naš korak. Prijeka je potreba da se s puno takta i snošljivosti stišavaju prolazni nesklad, koji je nastao među Hrvatima dviju vjera, nesklad i ponegdje neplodna borba za tuđi račun, koja će – ako se ne bude narod odgajao u duhu unutarnje tolerancije – sve one, što su odgovorni za podjarmljivanje i osiromašenje Bosne i Hercegovine, a napose za raskućivanje mnogih bos.[ansko]-herc.[egovačkih] muslimana, lišiti svih moralnih posljedica i dopustiti im da svoje političko pravilo:

Osiromaši, pa vladaj!

Srećno prekuju u novo:

Podjeli, pa vladaj!

¹⁰⁵ Skupštinski izbori održani u prosincu 1938. Bosansko-hercegovački muslimani, uz iznimku mnogobrojnih apstinenta i pristaša Muslimanske organizacije Hakiye Hadžića, većinom su, osim u Vrbaskoj banovini, glasovali za kandidate muslimanskog dijela JRZ-a na vladinoj listi Milana Stojadinovića, dok su Hrvati katolici u Bosni i Hercegovini plebiscitarno birali kandidate HSS-a na oporbenoj listi Vladka Mačeka. Uobičajeno predizborno političko i stranačko suparništvo među biračima, posebice na selu u mješovitim katoličko-muslimanskim krajevima, zadobilo je obilježja međusobne vjerske netrpeljivosti.

¹⁰⁶ Aluzija na bosansko-hercegovačke prvake HSS-a, posebice na Jurja Šuteja, koji su plebiscitarno izbornom glasovanjem bosansko-hercegovačkih Hrvata katolika za kandidate na listi Vladka Mačeka tumačili i kao jednodušnu potporu posebnoj stranačkoj ideologiji HSS-a i vlastitom pravu na isključivo narodno predstavnništvo.

Vaša preuzvišenosti!

Molimo Vas, da se Vi, koliko Vam god dopušta Vaš visoki položaj, i Vaši prijatelji i samoprijegorni ljudi iz Vašeg kruga, čija se riječ čuje, prihvatite akcije oko saradnje među bos.[ansko]-herc.[egovačkim] Hrvatima. Vi to možete, to lakše, što imate – kako smo uvjereni s kompetentnog mjesta – kao karakteran rodoljub – neograničeno povjerenje vođe g.[ospodina] dra. Vladka Mačeka. Vi to možete neodvisno od ljudi, koji su – ma i bez ikakve promišljene namjere - saradivali u stvaranju zazora i razdora.

[posljednji odlomak prije pozdrava i potpisa upućen je samo reis-ul-ulemi Fehimu Špahi]

Vaša Preuzvišenosti!

Iste misli, istu brigu i toplu molbu upravljamo u isti čas i Vama, uvjereni da ćete u punom razumijevanju događaja sadašnjosti s vašim prijateljima i drugim uglednicima iz kruga bos.[ansko]-herc.[egovačkih] muslimana učiniti sve, da se narodu otvore oči i stvori u javnosti raspoloženje za prijeko potrebno zблиženje između pripadnika dviju vjera i za buduću bližu saradnju pri izgrađivanju budućnosti Bosne i Hercegovine, a napose bos.[ansko]-her.[egovačkih] muslimana, među kojima jednako kao i među Hrvatima katolicima mnogi pojedinci nijesu ni svjesni svih posljedica, do kojih može dovesti politika inata.

S dubokim poštovanjem i zahvalnošću,

uz hrvatski pozdrav

za

DRUŠTVO BOSANSKO-HERCEGOVAČKIH HRVATA U ZAGREBU

Predsjednik:

Dr Ćiro Truhelka [v.r.]

Tajnik:

Dr. [Ibrahim] Ruždić¹⁰⁷ [v.r.]

¹⁰⁷ Ibrahim Ruždić (1906. - 1990.), kemičar. Rođen je u Travniku gdje je završio isusovačku Klasičnu gimnaziju. Nakon završetka studija farmacije i kemije u Zagrebu, osnovao je prvi medicinsko-kemijski laboratorij u sklopu Merkurova sanatorija. Član je Upravnog odbora Zaklade za izgradnju džamije u Zagrebu i tajnik *Društva bosansko-hercegovačkih Hrvata u Zagrebu*. Od 1935. zaručen je s Macom Gensberger, sestrom žene Blaža Lorkovića, preko kojeg je stupio u bližu vezu s nacionalističkim (ustaškim) krugovima u Zagrebu, pa su se 1940. u Ruždićeve stanu s Milom Budakom u tajnosti sastali reis-ul-ulema Fehim Špaho i zagrebački muftija Ismet Muftić. Poslije uspostave NDH, krajem 1941., odlukom Mile Budaka postavljen je za izvanrednog profesora na Medicinskom fakultetu u Zagrebu na kojem vrši i dužnost predstojnika Zavoda za medicinsku kemiju. U ožujku 1943. Ministarstvo vanjskih poslova dodijelilo je Ruždića u pratnju jeruzalemskom muftiji El-Huseiniju za vrijeme njegovog posjeta NDH. Vršio je dužnost dosavezničara za Hrvatsko sveučilište u Glavnom savezu staliških i ostalih postrojbi, te člana stegovnog suda Glavnoga ustaškog stana. Po nalogu vlasti NDH, zajedno s Antom Šercerom, 1944. postavio je temelje Medicinskog fakulteta u Sarajevu na kojem je održao nekoliko predavanja. U svibnju 1945. u Zagrebu je izveden pred sud i Anketnu komisiju za kulturnu suradnju s neprijateljem, ali je u kolovozu iste godine, poslije donošenja ukaza o amnestiji, sudski postupak obustavljen. Umro je u Zagrebu.

Podpredsjednik:

I.[smet] Muftić¹⁰⁸ [v.r.]

Prof. Mirko Jurkić¹⁰⁹ [v.r.]

Prof. Stjepan Ratković¹¹⁰ [v.r.]

Hadžiavdić Asim¹¹¹ [v.r.]

Ing. Halid Muftić¹¹² [v.r.]

Stjepan Šunjić¹¹³ [v.r.]

Istorijski arhiv u Sarajevu, Ostavština Fehima Spahe, SF-482

¹⁰⁸ Ismet Muftić (1886. - 1945.), zagrebački muftija. Rođen je u Žepču. U Sarajevu je završio Šerijatsku sudačku školu, a zatim se upisao na Pravni fakultet u Zagrebu. Postavljen je 1916. za vojnog imama u karlovačkoj 96. lovačkoj pukovniji, a 1919. imenovan je za prvoga građanskog imama u Zagrebu za područje Hrvatske i Slavonije, od 1922. s naslovom muftije. Utemeljitelj je islamskoga vjerskog života i muslimanskih ustanova u Zagrebu. Potpredsjednik je *Društva bosansko-hercegovačkih Hrvata u Zagrebu*. U javnom životu nastupa kao pristaša hrvatske nacionalne misli. U Zagrebu je 10. travnja 1941. preko radiopostaje pozdravio uspostavu NDH i ušao u *Hrvatsko državno vodstvo*, privremeno tijelo na čelu sa Slavkom Kvaternikom, koje je prije povratka Ante Pavelića iz Italije preuzelo vlast u zemlji. U svibnju 1945. izveden je pred Vojni sud komande grada, osuđen na smrt i pogubljen.

¹⁰⁹ Mirko Jurkić (1886. - 1965.), književnik. Rođen je u Livnu, brat blizanac slikara Gabriela Jurkića. U Sarajevu je profesor u Učiteljskoj školi. Jedan je od utemeljitelja *Društva bosansko-hercegovačkih Hrvata u Zagrebu* i društveni potpredsjednik. Od 1941. do 1945. tajnik je *Matice hrvatske*. U spomen-knjizi *Džamija u Zagrebu*, u povodu otvorenja zagrebačke džamije, 1943. napisao je prilog "Misao kroz stoljeća" o katoličko-muslimanskim odnosima, te uloži i značajkama islama u Bosni i Hercegovini. Umro je u Zagrebu.

¹¹⁰ Stjepan Ratković (1878. - 1968.), geograf i političar. Rođen je u Glini. U Sarajevu je završio Učiteljsku školu, a studirao je u Grazu, Beču i na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Profesor je i rektor Više pedagoške škole u Zagrebu. U Zagrebu je 1935. objavio raspravu *Što je narod. Rasa, pleme, narodnost, nacija?* u kojoj pobija idejni temelj integralnog jugoslavenstva i haesesoovsko staleški utemeljeno shvaćanje nacije. U spomen-knjizi *Džamija u Zagrebu*, u povodu otvorenja zagrebačke džamije, 1943. napisao je prilog "Prinos islama hrvatskoj kulturi". Poslije uspostave NDH imenovan je za ministra narodne prosvjete, a 1943. za poslanika u Berlinu. Umro je u izbjeglištvu u Italiji.

¹¹¹ Asim Hadžiavdić, zagrebački musliman, inženjer i privatni namještenik u *Jugoslavenskom Shellu*, rizničar *Društva bosansko-hercegovačkih Hrvata u Zagrebu*.

¹¹² Halid Muftić (1897. - 1974.), inženjer šumarstva. Rođen je u Žepču, brat zagrebačkog muftije Ismeta Muftića. Jedan je od osnivača Zaklade za izgradnju džamije u Zagrebu, član Mjesnog odbora Muslimanskoga kulturnog društva *Narodna uzdanica* u Zagrebu i član nadzornog odbora *Društva bosansko-hercegovačkih Hrvata u Zagrebu*. Prije 1941. radio je kao šumarski savjetnik u banskoj vlasti u Zagrebu i vršio dužnost člana šumarskog odbora *Gospodarske sloge* HSS-a. Poslije uspostave NDH imenovan je za tajnika Ivica Frkovića, ministra šumarstva i rudarstva, a od 1943. odjelni je predstojnik u Ministarstvu skrbi za postradale krajeve. U svibnju 1945. izveden je pred Sud za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba i osuđen na šest mjeseci prisilnog rada u Staroj Gradišci i gubitak građanske časti u trajanju tri godine. Umro je u Zagrebu.

¹¹³ Stjepan Šunjić (1898. - 1977.), privatni namještenik, prokurist. Rođen je u Novom Šehru kraj Žepča. Poslije završene gimnazije u Sarajevu, apsolvira na zagrebačkoj Visokoj školi za trgovinu i promet. U Zagrebu je namještenik *Jugoslavenskog Shella*. Član je nadzornog odbora *Društva bosansko-hercegovačkih Hrvata u Zagrebu*. Poslije uspostave NDH glavni je prokurist i vojni zapovjednik u varaždinskoj tekstilnoj tvornici *Tivar*. U svibnju 1945. uhićen je u Varaždinu i optužen, a zatim pušten. Umro je u Zagrebu.

SUMMARY

FROM THE CORRESPONDENCE OF ADEMAGA MEŠIĆ ON THE
EVE OF THE CREATION OF THE BANOVINIA OF CROATIA:
A LETTER FROM THE ASSOCIATION OF BOSNIAN AND
HERZEGOVINIAN CROATS IN ZAGREB TO REIS-UL-ULEMI
FEHIM SPAHI AND THE BOSNIAN ARCHBISHOP IVAN ŠARIĆ
IN MAY 1939

Ademaga Mešić bequeathed his personal correspondence and his library to the *Napredak kulturno-historijska zbirka* (The Progressive Cultural-Historical Collection) in Sarajevo before 1941. After the Second World War, Mešić's papers, inaccessible to researchers, were stored in the National and University Library of Bosnia and Herzegovina in Sarajevo, which was burned in a Serbian artillery attack in August 1992. The surviving materials represent an important source for understanding the political conditions in Bosnia and Herzegovina from 1935 to 1941, as well as the attitudes of Bosnian and Herzegovinian Muslim Croatian nationalists, of whom Ademaga Mešić is the most prominent representative.

Key words: Ademaga Mešić, The Association of Bosnian and Herzegovinian Croats in Zagreb, Croatian Peasant Party, Division of Bosnia-Herzegovina